

**Journal of Innovative Research
in Social Studies**

**Sosyal Bilgilerde Yenilikçi
Araştırmalar Dergisi**

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/jirss>

Cilt/Volume

8

Sayı/Issue

1

Yıl/Year

2025

Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Sürdürülebilir Kalkınmanın Yeri

The Existence of Sustainable Development in Social Studies Textbooks

Yazar Bilgisi / Author Information

Fatma Aydın

Bilim Uzmanı, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir/Türkiye
Master of Education, Anadolu University, Eskişehir/Türkiye
fatmaaydinn1@outlook.com

 ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-2543-3070>

Hatice Türe

Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Eskişehir/TÜRKİYE
Assoc. Prof. Dr., Anadolu University, Faculty of Education, Department of Turkish and Social Sciences Education,
Eskişehir/Türkiye
haticeture@anadolu.edu.tr

 ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3118-2997>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type : Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi / Received : 15.03.2025

Kabul Tarihi / Accepted : 20.05.2025

Yayın Tarihi / Published : 10.06.2025

Atıf / Cite

Aydın, F., ve Türe, H. (2025). Sosyal bilgiler ders kitaplarında sürdürülebilir kalkınmanın yeri. *Journal of Innovative Research in Social Studies*, 8(1), 56-98. <https://doi.org/10.47503/jirss.1658393>

Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Sürdürülebilir Kalkınmanın Yeri¹

The Existence of Sustainable Development in Social Studies Textbooks

Özet

Sosyal bilgiler gelecek kuşaklara doğal, kültürel ve ekonomik açıdan yaşanılabilir bir dünya bırakılması konusunda öğrencilere farkındalık ve duyarlılık kazandırılmasının önemli görüldüğü bir derstir. Sürdürülebilir kalkınmanın çevresel, ekonomik ve sosyal boyutları ile ilgili içeriğin öğrencilere kazandırılmasında sosyal bilgiler etkili bir yere sahiptir. Bu araştırmanın amacı Millî Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında, sürdürülebilir kalkınmanın çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlarına yönelik içeriğe yer verilme durumunun incelenmesidir. Nitel araştırma desenlerinden biri olan doküman incelemesi deseninin benimsendiği çalışmada Millî Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları doküman olarak kullanılmıştır. Araştırmada sürdürülebilir kalkınmanın çevresel, ekonomik ve sosyal boyutları ile ilgili temaları kapsayan veri toplama formu kullanılmıştır. Araştırmanın verileri betimsel analiz temel alınarak çözümlenmiştir. Araştırma sonucunda 5, 6 ve 7. sınıf ders kitaplarının her birinde sürdürülebilir kalkınmanın çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlarına dair içeriklere yer verildiği sonucuna ulaşılmıştır. Sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutuna dair içeriğin en fazla 5. sınıf ders kitabında, sosyal boyutuna dair içeriğin en fazla 6. sınıf ders kitabında ve ekonomik boyutuna dair içeriğin en fazla 7. sınıf ders kitabında yer verildiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu araştırma doğrultusunda sürdürülebilir kalkınmanın çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlarına yönelik içeriklerin kazandırılmasında, farkındalık ve bilinç oluşturulmasında uygulamaya yönelik araştırmaların gerçekleştirilmesi önerilebilir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal bilgiler, Sürdürülebilir kalkınma, Ders kitabı.

Abstract

Social studies is considered a key subject for fostering students' awareness and sensitivity toward preserving a livable world for future generations—environmentally, culturally, and economically. It plays a significant role in teaching students about the environmental, economic, and social dimensions of sustainable development. This study aims to examine the extent to which these dimensions are represented in the 5th, 6th, and 7th grade social studies textbooks prepared by the Ministry of National Education in Türkiye. Employing document analysis, a qualitative research method, the study uses official textbooks for these grade levels as data sources. A data collection form was developed based on themes related to the environmental, economic, and social dimensions of sustainable development. The data were analyzed using descriptive analysis. The findings indicate that content related to sustainable development is present in all three textbooks. The 5th grade textbook primarily emphasizes the environmental dimension, the 6th grade textbook focuses more on the social dimension, and the 7th grade textbook includes more content related to the economic dimension. Based on these results, it is recommended that further practice-based studies be conducted to support the integration of sustainability-related themes into educational content and to promote awareness and consciousness among students.

Keywords: Social studies, Sustainable development, Textbook.

¹ Bu makale Fatma Aydın'ın Hatice Türe danışmanlığında yürüttüğü "Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Sürdürülebilir Kalkınmanın Yeri" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

The social studies course integrates knowledge, skills, and values derived from social life and social science disciplines, aiming to prepare individuals for life and promote active citizenship. Social studies play a crucial role in advancing sustainable development by equipping individuals with the competencies needed to ensure sustainability across environmental, economic, and social domains. The learning outcomes outlined in the curriculum, which define the knowledge, skills, and values the social studies course seeks to impart, also include elements related to sustainable development.

This study aims to examine the extent to which the environmental, economic, and social dimensions of sustainable development are represented in middle school social studies textbooks for grades 5, 6, and 7. A review of the existing literature indicates a lack of comprehensive research that addresses all dimensions of sustainable development within the context of social studies education and textbooks. Thus, this study is expected to contribute to social studies education by highlighting how sustainable development themes are integrated into the curriculum at these grade levels.

The primary objective of this study is to determine the degree to which the environmental, economic, and social dimensions of sustainable development are included in middle school social studies textbooks. Specifically, the study seeks to answer the following research questions:

- How is the environmental dimension of sustainable development represented in middle school social studies textbooks?
- How is the economic dimension of sustainable development represented in middle school social studies textbooks?
- How is the social dimension of sustainable development represented in middle school social studies textbooks?

Method

This study uses a document analysis approach within a qualitative research design. The data sources consist of the 5th, 6th, and 7th grade social studies textbooks, developed according to the 2018/2023 curriculum, published by the Ministry of National Education, and these textbooks were accessed via the Education and Informatics Network (EBA).

A data collection form was used to categorize content based on themes related to the environmental, economic, and social dimensions of sustainable development, identified through a literature review. The data were analyzed using descriptive analysis, in which content was examined in accordance with predefined themes corresponding to the three dimensions of sustainable development.

Findings

Analysis of the 5th, 6th, and 7th grade social studies textbooks revealed the presence of various themes related to the environmental dimension of sustainable development. In the 5th-grade textbook, the topic "Events and Results" within the "Me in Society" unit addresses environmental degradation, and covers themes such as environmental protection, conservation of biodiversity,

prevention of drought and desertification, environmental responsibility, and preservation of land and water ecosystems.

Regarding the economic dimension, the textbooks present a wide range of themes. In the 5th-grade textbook frequently addressed themes include were "Realization of Economic Activities" and "Ensuring Conscious Consumerism." In the 7th-grade textbook, under the "Journey in Turkish History" unit, the topic "Europe Develops, Ottoman and Other States are Affected" discusses the theme "Ensuring the Continuity of Commercial Activities," highlighting the decline of the Silk and Spice Routes and the geographical discoveries made to secure alternative trade routes.

The analysis also revealed that content related to the social dimension of sustainable development was prominent in the textbooks. In the 6th-grade textbook, under the topic "Turkish Women from Yesterday to Today" within the "I Participate in Management" unit, gender equality and social equality are emphasized. The textbook discusses the traditional family structure, where economic responsibilities are largely assigned to men, and refers to the implementation of positive discrimination policies to encourage women's participation in the workforce.

Conclusion and Discussion

The study found that all 5th, 6th, and 7th grade social studies textbooks contained content related to the environmental, economic, and social dimensions of sustainable development. Among these dimensions, the social dimension was the most represented, while the environmental dimension was the least. The analysis showed that almost all themes related to the social dimension were present in all three textbooks, while only about half of the themes related to the environmental dimension were included. Notably, the 5th-grade textbook featured the most environmental content, the 6th-grade textbook emphasized social themes most strongly, and the 7th-grade textbook focused more on economic content.

These findings are consistent with previous studies in the literature. For instance, Rawadieh and Saleem (2022) identified 140 concepts related to sustainable development across five areas: socio-cultural, knowledge-policy, economic, environmental, and technological. Their study found that socio-cultural themes were the most prevalent, while technological and knowledge-policy themes were the least represented. Similarly, Demir and Atasoy (2019) reported that the Social Studies Curriculum included 51 objectives related to the social dimension, 25 related to the economic dimension, and only 7 related to the environmental dimension.

In light of these findings, it is evident that the social studies curriculum places greater emphasis on the social and economic dimensions of sustainable development over environmental themes. This trend is also observed in other studies, such as Rehan et al. (2022), which highlighted the values related to sustainable development in textbooks.

As sustainable development continues to gain significance in contemporary society, its integration into educational activities becomes increasingly crucial. The results of this study underscore the importance of incorporating sustainable development themes into social studies education. Given that social studies encompass a broad spectrum of societal issues, the discipline holds significant potential in fostering awareness and understanding of sustainable development across environmental, economic, and social domains.

GİRİŞ

Küresel ölçekte etkili olan birçok çevre sorununun yaşanması, gelir dağılımında adaletsizliklerin olması, salgın hastalıkların ortaya çıkması, ahlaki açıdan sorunların olması ve dijital alanda yaşanan çeşitli olumsuz durumlar dünya üzerinde çeşitli sorunlar oluşturmaktadır. Dünyada yaşanan olayların çevreye verdiği zararların tüm insanları etkilediğinin farkına varılması ile bazı önlemlerin alınması zorunlu bir hale gelmiştir. Yaşanan bu sorunlar ile baş edebilmek için sorumluluk alabilen, problem çözebilen, eleştirel düşünebilen, gelişime açık ve girişimci bireylere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu doğrultuda sürdürülebilirlik, sürdürülebilir kalkınma ve sürdürülebilir kalkınma eğitiminin son yıllardaki önemi oldukça artmıştır (Yalçın, 2022; Kaya ve Tomal, 2011).

Sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma kavramlarının temeline bakıldığında benzer kavramlar olduğunu söylemek mümkün olsa da bu iki kavramı birbirinden ayıran detaylar bulunmaktadır. Sürdürülebilirlik, insanın içinde yaşadığı zaman diliminde mevcut doğal ve ekonomik kaynakları ihtiyaçlarını karşılamak için kullanırken, aynı zamanda gelecek nesillerin de bu kaynaklardan yararlanabileceğini göz önünde bulundurarak bir devamlılık bilinciyle hareket etmesi şeklinde ifade edilmektedir. Sürdürülebilir kalkınma ise *“İnsanoğlunun birim aileden geniş toplumlara kadar refah düzeyinin artırılabilmesi için gerekli kalkınma çabalarını ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarıyla dikkate alıp gerekli kalkınma stratejilerini takip etme”* (Gürlük, 2010, s.88) biçiminde tanımlanmaktadır. Sürdürülebilir kalkınma, sürdürülebilirliği kapsayan bir kavramdır. Fakat sürdürülebilir kalkınmanın bu kapsamına ek olarak insanların günümüz şartları içerisinde en yüksek yaşam standartlarını yakalamalarını ve bu doğrultuda insanlar arasındaki eşitsizliklerin giderilmesini amaçladığını, geleceğin oluşturulmasında da temellerin bugünkü kalkınma hareketleri ile inşa edilebilmesini benimseyen bir kavram olarak tanımlanabilir (Acar, 2021). Bu doğrultuda sürdürülebilirliğin bir durumun devamlılığını sağlamak olduğu ifade edilebilir. Sürdürülebilir kalkınma ise dünya üzerinde yaşanan değişimler ve gelişmelerle birlikte kalkınmayı da gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır (Biçer, 2021). Buradan hareketle sürdürülebilirliğin bir süreci, sürdürülebilir kalkınmanın ise bir amacı ifade ettiği söylenebilir.

Sürdürülebilir kalkınma günümüzde çevresel, ekonomik ve sosyal olmak üzere üç boyutta açıklanmaktadır (Özgen, 2019). Çevresel boyut bağlamında, doğanın sürdürülebilirliği ön plana çıkmakta olup, bu durum doğal kaynakların yenilenme hızlarının ötesinde tüketilmemesi gerekliliğini ifade etmektedir. Bu amaca ulaşabilmek için çevreye zarar verebilecek faaliyetlerin önlenmesi, mevcut ekosistemlerin korunması ve doğal dengenin sürekliliğinin sağlanması gerekmektedir. Ekonomik sürdürülebilirlik, bireylere istihdam olanakları sunarak yaşam standartlarını yükseltmeyi amaçlamakta ve çevresel sürdürülebilirlik ile ilişkilendirilerek kaynakların etkin ve uzun vadeli kullanımını hedeflemektedir. Sosyal boyutta ise, tüm bireyler için adil ve eşit yaşam koşullarının oluşturulması temel hedef olarak belirlenmiş olup özellikle gelişmekte olan ülkelerde yaşayan bireylerin temel ihtiyaçlarına erişimlerinin sağlanması büyük önem taşımaktadır (Lucerne Declaration, 2007). Bu çerçevede değerlendirildiğinde, sürdürülebilir kalkınma; çevresel, ekonomik ve sosyal alanlarda sürdürülebilirliğin uyum içerisinde sağlanmasını esas alan bütüncül ve çok boyutlu bir anlayışa dayanmaktadır.

Sürdürülebilirlik kavramının 1700’lü yıllarda ormanlarla ilgili olarak ortaya çıktığını gösteren çeşitli kanıtlar bulunmaktadır. Carlowitz’ın ilk defa ormancılık faaliyetlerinde kullandığı sürdürülebilirlik kavramı, sürdürülebilir kalkınma kavramının ortaya çıkışında da temel olmuştur (Şen, Kaya ve Alpaslan, 2018). Sürdürülebilir kalkınma kavramının bir fikir olarak ortaya çıkmasından sonra kavram haline gelme sürecinin çok uzun bir zaman olduğunu söylemek

mümkündür. Bu süreçte de Birleşmiş Milletler başta olmak üzere uluslararası alanda faaliyet gösteren birçok kuruluşun etkisi olmuştur. 1972 yılında yayımlanan “Büyümenin Sınırları” adlı çalışma, 1980 yılında BM Çevre Programı ve Dünya Koruma Stratejisi, 1987 yılında “Ortak Geleceğimiz” başlıklı Brundtland Raporu, 1992 yılında BM Çevre ve Kalkınma Konferansı, 1992 yılında Avrupa Birliği Beşinci Eylem Programı, 1995 yılında BM Nüfus ve Kalkınma Konferansı, 1996 yılında BM İnsan Yerleşimleri Konferansı, 1997 yılında Rio+5 Forumu, 2000 yılında BM Binyıl Bildirgesi, 2002 yılında Sürdürülebilir Gelişim Konferansı sürdürülebilir kalkınmanın kavramsallaşma sürecinde etkili olmuştur.

1970’li yıllardan itibaren küresel, ulusal ve yerel düzeylerde yapılan her çalışma sürdürülebilir kalkınmanın kavramsallaşma sürecinde etkili olsa da bu çalışmalardan bazılarının etkisi çok daha güçlü olmuştur (Bozlağan, 2010). Özellikle 1987 yılında hazırlanan Brundtland Raporu’nda *“insanların bugünkü ihtiyaçlarını karşılarken gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılama kabiliyetlerinden ödün vermelerini engellemeden gerçekleştirilen kalkınma hareketlerinin sürdürülebilirliği”* şeklindeki ifadelerle sürdürülebilir kalkınma kavramı tam olarak tanımlanmıştır (Brundtland Raporu, 1987). Sürdürülebilir kalkınma kavramı ile ilgili günümüzün en güçlü küresel belgelerinden biri Birleşmiş Milletler Binyıl Bildirgesi olmuştur. Bildirgede uluslararası alanda kabul edilen özgürlük, eşitlik, dayanışma, hoşgörü, saygı ve sorumluluk değerleri temel alınmıştır. Değerlerin hayata geçirilmesi amacıyla hazırlanan bildirge ile 2015 yılına kadar gerçekleştirilecek 8 hedef belirlenmiştir (Emrealp, 2005; Tuna vd., 2010). 2015 yılında ise Birleşmiş Milletler tarafından 2015 yılına kadar geçerli olan Binyıl Kalkınma Hedeflerini de kapsayan 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri belirlenmiştir. Sürdürülebilir kalkınmanın hedeflerine ulaşılabilmesi noktasında ekonomik, sosyal ve çevresel boyutların birbirleri ile bağlantısı önemlidir.

Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasında belirlenen ekonomik, sosyal ve çevresel boyutların birbirleri ile bağlantısı çok önemlidir. Ekonomik ve sosyal boyutlar arasındaki ilişkide gelir dağılımının sağlanması, yoksulluğun azaltılması, işsizlik sorununun çözülmesi bu iki boyut arasındaki etkileşimi sağlamaktadır. Bu durumların gerçekleşmesi ile toplumdaki sosyo-ekonomik düzen kurulduğunda bireylerin çevreye karşı yaklaşımları sürdürülebilir bir durum oluşturacaktır. Özellikle bu durumu gelişmiş ve gelişmekte olan toplumların hareketlerinde görebilmek mümkündür. Çünkü sosyo-ekonomik dengeyi kuran gelişmiş toplumlar doğal sermayelerini kullanmakta daha dengeli davranırken gelişmekte olan toplumlar ise yaşamlarını daha çok doğal sermayelerine bağlı olarak sürdürmektedirler. Bu açıdan sosyal ve çevresel boyutunun birbiri ile olan ilişkisinde gelir dağılımının eşit olmasıyla birlikte sahip olunan doğal kaynakların kullanımında eşitliğin benimsendiğini söylemek mümkündür. Ekonomi ve çevre boyutundaki ilişkide toplum tarafından gerçekleştirilen ekonomik faaliyetlerde çevreye verilen zararların değerlendirilerek içselleştirilmesi gerekliliği vardır. Bunun sonucunda da sürdürülebilir kalkınmanın boyutları arasındaki ilişkinin ve boyutların birlikte ele alınmasının gerekliliği ortaya çıkmaktadır (Gürlük, 2010). Ekonomik, çevresel ve sosyal boyutlar sürdürülebilir kalkınmanın temel unsurlarını oluşturmakta; bu boyutlar hem birbirleriyle etkileşim halinde olmakta hem de her biri kendi içinde geniş kapsamlı konuları barındırmaktadır. Bu özellikler, sürdürülebilir kalkınmayı çok yönlü bir kavram haline getirmektedir (Saraç ve Alptekin, 2017).

Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanarak toplumda var olan karmaşık süreçlerin çözülebilmesinde en etkili yol eğitimidir (Gökmen vd., 2017). Toplum içerisinde çevresel, sosyal ve ekonomik

alanlarda sürdürülebilir yaşamın oluşturulması için bireylere eğitim ile gerekli olan değerlerin, tutumların ve davranışların kazandırılması gerekmektedir. Sürdürülebilir kalkınma eğitimi ile bireylerin bu alanlar arasında bağlantılar kurmaları, toplumda yaşanan sorunlara dair farkındalık kazanmaları ve sorunların çözümünde etkili olmaları sağlanmaktadır (Hotinli vd., 2013).

Problem Durumu

Günümüzde insanlar çevresel, ekonomik ve sosyal alanlarda barınma, beslenme, savaş, işsizlik, nüfus artışı, küresel ısınma, çevre kirliliği, doğal kaynakların bilinçsiz kullanımı gibi birçok sorun ile karşı karşıya kalmaktadır. Günden güne artarak tüm insanları etkileyen bu sorunlara, küresel ölçekte çoğu ülke tarafından çözüm yolları aranmaktadır. Bu çözüm yollarının en başında da sürdürülebilir kalkınma gelmektedir.

Sürdürülebilir kalkınma yaşam standartlarını yükseltmeyi ve var olan kaynakların geleceğe taşınmasını sağlamayı amaç edinmektedir (Azrak, 2022; Acar, 2021). Sürdürülebilir kalkınma, çevreye verilen zararlardan kaçınarak kaynakların bilinçli kullanılması ile toplumun refahının artmasını olanaklı kılmaktadır. Bireylerin bulundukları çevreye karşı daha duyarlı olmaları, ait oldukları toplumun refahını artırmak için ekonomik kaynakları tasarruflu bir şekilde kullanmaları, birbirleriyle dayanışma içinde olarak kültürlerini benimsemeleri ve korumaları sürdürülebilir kalkınma kapsamı içerisinde yer almaktadır (Aydoğan, 2010).

Bireylere sürdürülebilir kalkınma anlayışının kazandırılmasında eğitimin önemi büyüktür. Nitekim sürdürülebilir kalkınmaya yönelik bilgi ve farkındalık yaşam boyu öğrenme faaliyetleri çerçevesinde de bireylere kazandırılabilir. Bununla birlikte ilkokul ve ortaokul programında bir ders olan ve yaşam boyu öğrenmede önemi olan sosyal bilgiler dersi sürdürülebilir kalkınma ile ilişkili içerikleri olan ve sürdürülebilir kalkınma eğitimi için etkili bir derstir (Azrak, 2022; Aydoğan, 2010).

Sosyal bilgiler dersi, bireyleri yaşama hazırlamak ve etkin vatandaşlar olmalarını sağlamak amacıyla toplumsal yaşam ve sosyal bilim disiplinlerinden öğrencilerin düzeyine uygun biçimde seçilen bilgi, beceri ve değerlerin bütünleştirilmesi ile oluşur. Sosyal bilgiler dersinde öğrencilere, gelecek kuşaklara doğal, kültürel ve ekonomik bakımdan yaşanabilir bir dünya bırakılması konusunda farkındalık ve duyarlılık kazandırmak önemli görülmektedir. Sosyal bilgiler dersinin etkin vatandaş yetiştirme amacı doğrultusunda bireylere sağladığı kazanımlar ile çevre bilincine sahip, doğal kaynakları etkili kullanan, israftan kaçınan, kültürel devamlılığı sağlayan, sosyal katılım faaliyetleri gerçekleştiren bireylerin toplum hayatına uyumlu biçimde yetiştirilmesi sağlanır. Sosyal bilgiler dersinin sosyal bilimlerin bilgi, beceri ve değerlerini öğrencilere kazandırmayı amaçlaması sürdürülebilir kalkınma eğitiminde sosyal bilgiler dersini etkili kılmaktadır.

Sosyal bilgiler dersi çevresel, ekonomik ve sosyal alanlarda sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için bireylere bilgi, beceri ve değerleri kazandırarak sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesinde etkili olmaktadır. Sosyal bilgiler dersinin kazandırmayı amaçladığı bilgi, beceri ve değerlerin yer aldığı öğretim programındaki kazanımlar ile öğrenme çıktıları sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin boyutları da içermektedir. 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda da sürdürülebilir kalkınmanın boyutları olan çevresel, ekonomik ve sosyal boyutları ile de ilişkilendirilebilecek birçok kazanım ile değer ve beceri bulunmaktadır (MEB, 2018). Türkiye'de de sosyal bilgiler dersi sürdürülebilir kalkınmaya yönelik eğitim bağlamında uygun konuların yer aldığı ve bu doğrultuda programı güncellenen derslerden biridir (Yalçın, 2022). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı,

2024 yılında yenilenmiş olup yeni program kademeli olarak 2024-2025 öğretim yılından itibaren 5. sınıflarda okutulmaya başlanmıştır. 2018 programı ise 2024-2025 öğretim yılında 6. ve 7. sınıflarda okutulmaya devam edilmektedir. Bu doğrultuda 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'na bakıldığında programın özel amaçlarında sürdürülebilir kalkınma ile doğrudan ilgili olarak doğal çevrenin ve kaynaklarının sınırlı olduğunun farkına varılması ile sürdürülebilir çevre anlayışının oluşturulmasıyla doğal kaynakların korunmasına ilişkin amaca yer verilmiştir. 2024 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda ise programın özel amaçlarında sürdürülebilir kalkınmanın daha kapsamlı ele alındığı, sürdürülebilir kalkınma ile doğrudan ilişkili olan sürdürülebilir bir yaşamın gerçekleştirilmesi için doğal ve beşerî çevre arasındaki etkileşimleri öğrencilerin sorgulamasının hedeflendiği görülmüştür. 2024 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda, ek olarak toplumsal birliğin sürdürülebilirliğine de vurgu yapılarak sürdürülebilir kalkınma ile doğrudan bir ilişki kurulmuştur. Buna yönelik olarak programda, toplumsal sürdürülebilirliğin devam ettirilmesinde etkili iletişim becerilerine sahip olunması ve olumlu iletişim becerilerinin geliştirilmesi amaçlarına yer verilmiştir. Ayrıca bu programda sürdürülebilirlik okuryazarlığına da yer verilmiştir (MEB, 2018; MEB, 2024).

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarında yer alan kazanımlar ile öğrenme çıktılarının, becerilerin ve değerlerin bireylere kazandırılmasında sosyal bilgiler ders kitapları etkili olmaktadır (Tay, 2005). Ders kitapları öğretim programında yer alan soyut amaçların somutlaştırılmasını, bireylerde bilgilerinin alt yapısının oluşturulması ve becerilerin kazandırılma çerçevesinin oluşturulmasını sağlayan materyallerdir (Karapınar 2006 Aktaran Kuzucu, 2018). Sosyal bilgiler ders kitapları da öğretim programında yer alan içeriğe göre hazırlanan ve sosyal bilgilerin amaçlarının gerçekleştirilmesinde kullanılan bir öğretim materyalidir. Sosyal bilgiler dersinde kullanılan temel materyallerden biri olan ders kitapları sürdürülebilir kalkınmaya yönelik içeriğin sunulması bakımından önemli kaynaklar olmaktadır. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarında yer alan öğrenme alanları ile bilgi, beceri ve değerleri bireylere kazandırması amacıyla oluşturulan içeriğin sosyal bilgiler ders kitaplarında yer aldığını söylemek mümkündür. Sosyal bilgiler ders kitaplarında sürdürülebilir kalkınmanın çevresel, sosyal ve ekonomik sürdürülebilirlik boyutlarının kavratılmasında etkili olan çeşitli bilgiler, görseller, etkinlikler vb. şeklinde içerik yer alabileceği ifade edilebilir. Sosyal bilgiler dersi kapsamında gerçekleştirilecek sürdürülebilir kalkınma eğitiminin etkililiğinin sağlanması ve niteliğinin artırılabilmesi için ders kitaplarının değerlendirilmesi önemli görülmektedir. Gerçekleştirilen çalışma ile sürdürülebilir kalkınmanın boyutlarından çevresel, sosyal ve ekonomik sürdürülebilirliğin sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alma durumları ortaya konulmaktadır.

Alan yazında sürdürülebilir kalkınmayı konu edinen çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Alan yazında sürdürülebilir kalkınmaya dair öğretmen (Aydoğan, 2010; Borg vd., 2014; Dinç ve Acun, 2017; Biçer, 2021; Azrak, 2022), öğretmen adayı (Türer, 2010; Demirbaş, 2015; Acar, 2021) ve öğrenci (Olayinka, 2020; Azrak, 2022) görüşlerinin alındığı çalışmalar bulunmaktadır. Sürdürülebilir kalkınmanın Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programları bağlamında incelendiği çalışmalar da bulunmaktadır (Yusuf vd., 2015; Ulah ve Ali, 2021; Lilian, 2022; Shehata vd., 2023; Kaya ve Tomal, 2011; Bulut ve Çakmak, 2018; Demir ve Atasoy, 2018; Yalçın, 2022; Kardaş İşler, 2023). Ayrıca Obro (2021) tarafından kuramsal olarak Covid salgını sonrasında Nijerya'da İnternetin sosyal bilgiler dersinde sürdürülebilir kalkınma eğitimi iyileştirmesindeki etkisi ele alınmıştır.

Alan yazında sosyal bilgiler ders kitaplarının sürdürülebilirlik ile ilişkili biçimde incelendiği çalışmalar yer almaktadır. Alelaimat ve Taha (2013) araştırmasında Ürdün’de kullanılan 10. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının sürdürülebilir kalkınma ile ilişkili değerlere yer verilme durumunu incelemiştir. Rawadieh ve Saleem (2022) araştırmasında Katar’da kullanılan sosyal bilgiler ders kitaplarını sürdürülebilir kalkınma kapsamında inceleyerek ders kitaplarında sürdürülebilir kalkınma ve boyutlarıyla ilişkili kavramların bulunduğunu belirlemiştir. Rehan vd. (2022) araştırmasında Pakistan’da kullanılan sosyal bilgiler ders kitaplarını sürdürülebilir kalkınma kapsamında inceleyerek ders kitaplarında sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin yer aldığını belirtmiştir. Bayram ve Çengelci Köse (2023) araştırmalarında sosyal bilgiler ders kitabındaki içeriğin sürdürülebilirlik bilinci kazandırılmasındaki yeterliliğini değerlendirmiştir.

Bu araştırmada ortaokul 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında sürdürülebilir kalkınmanın çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlarına yer verilme durumunu incelemek amaçlanmıştır. Alan yazında yer alan çalışmalar incelendiğinde sosyal bilgiler eğitimi kapsamında sürdürülebilir kalkınmanın tüm boyutlarının ele alınması ile ders kitabı incelemesinin yapıldığı herhangi bir araştırma tespit edilmemiştir. Bu doğrultuda ortaokul 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının sürdürülebilir kalkınmanın boyutları bakımından kapsamlı bir şekilde ele alınmasının gerekli olduğunu söylemek mümkündür. Buradan hareketle ortaokul 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında geçmişten günümüze yaşanan gelişmelerle önemi artan sürdürülebilir kalkınmanın boyutlarına yer verilme durumunun bu araştırma ile ortaya konulmasının sosyal bilgiler eğitime katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarında sürdürülebilir kalkınmanın çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlarına yer verilme durumunu belirlemektir. Bu amaçla araştırmada şu sorulara yanıt aranmıştır:

- Ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarında sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutuna yer verilme durumu nasıldır?
- Ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarında sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutuna yer verilme durumu nasıldır?
- Ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarında sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutuna yer verilme durumu nasıldır?

Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma, Millî Eğitim Bakanlığı komisyonu tarafından oluşturulan Eğitim ve Bilişim Ağı (EBA)’dan erişime sunulan 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarından elde edilen veriler ile sınırlıdır.

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, veri kaynakları, veri toplama araçları, verilerin analizi ve inandırıcılık alt başlıklarına ilişkin bilgiler yer almalıdır.

Araştırmanın Modeli

MEB tarafından 2023-2024 eğitim ve öğretim yılında ortaokul 5, 6 ve 7. sınıf düzeyinde okutulan sosyal bilgiler ders kitaplarında sürdürülebilir kalkınmanın çevresel, ekonomik ve sosyal

boyutlarına yer verilme durumunun belirlenmesini amaçlayan bu araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma yöntemi olguların gerçekçi ve bütün bir şekilde ortaya konulması için gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi veri toplama yöntemleriyle daha derinlemesine bilgi ve fikirlerin elde edilmesini sağlayan yöntemlerdir. Nitel araştırma, doğrudan ölçülemeyen çeşitli durumların ortaya konulduğu çalışmalarda kullanılır (Karaca, 2021).

Nitel araştırmalarda araştırma amacının gerçekleştirilmesi için yazılı ve görsel materyaller de kullanılabilir. Doküman incelemesi de araştırılması amaçlanan olgulara dair bilgiler içeren yazılı materyallerin analiz edilmesidir. Doküman incelemesi verilerin toplanmasında tek başına kullanılabileceği gibi başka veri toplama teknikleriyle de birlikte kullanılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Nitel araştırmalarda kitap, dergi, makale, roman, öykü, resim, slayt, film, pul gibi çeşitli kaynakların incelenmesinde doküman incelemesi kullanılır. Doküman incelemesinde dokümanın kültürünün ve dilinin değerlendirilmesi ve birinci el kaynakların kullanımına öncelik verilmesi önemlidir (Sönmez ve Alacapınar, 2019). MEB tarafından 2023-2024 eğitim ve öğretim yılı için 2018/2023 öğretim programlarına göre hazırlanan 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında sürdürülebilir kalkınmanın çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlarına yer verilme durumunun belirlenmesi amaçlanan bu araştırma nitel araştırma desenlerinden doküman incelemesi deseniyle gerçekleştirilmiştir. Böylece 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında sürdürülebilir kalkınmanın çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlarına ilişkin içeriğe yer verilme durumları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Veri Kaynakları

Araştırmanın veri kaynaklarını 2018/2023 öğretim programlarına göre hazırlanan Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları tarafından basılan Eğitim ve Bilişim Ağı (EBA)'dan erişime sunulan 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları oluşturmaktadır. Araştırmada;

- Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları tarafından basılan ve Talim ve Terbiye Kurulunun 24.06.2019 gün ve 15 sayılı kararı ile okutulması kabul edilen sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabı,
- Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları tarafından basılan ve Talim ve Terbiye Kurulunun 18.04.2019 gün ve 8 sayılı kararı ile okutulması kabul edilen sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabı,
- Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları tarafından basılan ve Talim ve Terbiye Kurulunun 18.04.2019 gün ve 8 sayılı kararı ile okutulması kabul edilen sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabı kullanılmıştır.

MEB tarafından 2023-2024 eğitim ve öğretim yılı için hazırlanan sosyal bilgiler ders kitaplarına EBA'dan çevrimiçi olarak ulaşılmıştır. Araştırmada kullanılan 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları ile ilgili bilgilere Tablo 1'de yer verilmiştir.

Tablo 1

Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Özellikleri

	Sınıf düzeyi	Sayfa sayısı	Yazarlar	Yayınevi
Sosyal Bilgiler	5. Sınıf	205	Ömer Faruk Evirgen, Julide Özkan, Suna Öztürk	Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları
	6. Sınıf	277	Cengiz Yıldırım, Fatih Kaplan, Hayriye Kuru,	Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları

	Sınıf düzeyi	Sayfa sayısı	Yazarlar	Yayınevi
Ders Kitapları			Mukaddes Yılmaz	
	7. Sınıf	243	Öznur Açıl, Hülya Güvenç, Ayşegül Hayta, Sezcan Kılıç	Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları

Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada alan yazın incelemesi sonucunda ortaya konulan sürdürülebilir kalkınmanın çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlarını içeren temalardan oluşan veri toplama formu kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan veri toplama formunu oluşturmak için ilk olarak sürdürülebilir kalkınmanın çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlarını içeren temaları ortaya koymak amacıyla alan yazın incelemesi yapılmıştır. Sürdürülebilir kalkınma ile ilgili alan yazında bulunan çalışmalar doğrultusunda (Stren, 2001; Barron, 2002; Harris, 2003; McKenzie, 2004, Littig ve Griesler, 2005; Akgül, 2010; Aydoğan, 2010; Türer, 2010; Aksu, 2011; Yeni, 2014; Demirbaş, 2015; Dinç ve Acun, 2017; Atmaca, 2018; Şen vd., 2018; Yıldırım ve Nuri, 2018; Akgül, 2020; Gedik, 2020; Acar, 2021; Biçer, 2021; Azrak, 2022; Bayram ve Çengelci Köse, 2023, Kardaş İşler, 2023) sürdürülebilir kalkınmanın çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlarına dair temaları içeren veri toplama formu oluşturulmuştur.

Verilerin toplanmasında kullanılan bu form üç sosyal bilgiler eğitimi uzmanına sunulmuştur. Uzmanların dönütleri doğrultusunda sürdürülebilir kalkınmanın çevresel, ekonomik ve sosyal boyut temaları düzenlenerek veri toplama formuna son biçimi verilmiştir. 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarını sürdürülebilir kalkınmanın çevresel, ekonomik ve sosyal boyutları doğrultusunda incelemek amacıyla çevresel boyut (30), ekonomik boyut (19) ve sosyal boyut (24) olmak üzere her bir boyut için ilgili olan temaları içeren formlar oluşturulmuştur. Sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutuna dair oluşturulan veri toplama formuna EK 1’de, ekonomik boyutuna dair oluşturulan veri toplama formuna EK 2’de ve sosyal boyutuna dair oluşturulan veri toplama formuna EK 3’te yer verilmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırmanın verileri betimsel analiz yoluyla analiz edilmiştir. Betimsel analize göre veriler belirlenen araştırma soruları doğrultusunda oluşturulan temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Betimsel analizdeki amaç elde edilen verilerin düzenlenmiş ve yorumlanmış şeklinin sunulmasıdır. Bu doğrultuda veriler sistematik ve açık bir şekilde betimlenir. Betimlenen veriler yorumlanarak neden-sonuç ilişkileri sorgulanarak sonuçlar elde edilir. Betimsel analiz; çerçevenin oluşturulması, verilerin kodlanması, elde edilen bulguların tanımlanması ve sonuç olarak da yorumlanması aşamalarından oluşur (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Bu araştırmada alan yazın temel alınarak oluşturulan sürdürülebilir kalkınma boyutlarından çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlarına ilişkin temalara göre veriler çözümlendiği için betimsel analiz yaklaşımı benimsenmiştir. Araştırma verilerinin analiz sürecinde MEB tarafından hazırlanan 2023-2024 eğitim ve öğretim yılında 5, 6 ve 7. sınıf düzeyinde okutulan sosyal bilgiler ders kitapları sürdürülebilir kalkınmanın her boyutuna dair oluşturulan temalar temel alınarak ayrı ayrı ve satır satır kodlanmıştır. Kodlanan veriler tablo biçimine dönüştürülmüş ve sosyal bilgiler ders kitaplarında sürdürülebilir kalkınmanın her bir boyutunun temaları frekanslarıyla sunulmuştur. Yapılan analiz sonucunda veri toplama formunda yer alan temalardan hareketle sınıf düzeylerine

göre sürdürülebilir kalkınmanın çevresel, ekonomik ve sosyal boyutları başlıkları altında bulgular ortaya konulmuştur.

İnandırıcılık

Araştırmanın gerçekleştirilmesine yönelik ilk çalışma etik izin alınmasıdır. Bu araştırmanın etik izni, Anadolu Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'ndan 13/11/2023 tarihli ve 649048 sayılı karar ile alınmıştır.

Araştırmanın belirlenen amaçları doğrultusunda sürdürülebilir kalkınma ve boyutları ile ilgili alan yazın detaylı olarak incelenmiştir. Çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlar ile ilgili belirlenen temalar doğrultusunda araştırmada kullanılmak üzere veri toplama formu oluşturulmuştur. Araştırmada kullanılan veri toplama formuna yönelik sürdürülebilir kalkınma ile ilgili ders veren ve akademik çalışmaları bulunan biri profesör ikisi doçent olmak üzere üç sosyal bilgiler eğitimi uzmanından görüşler alınmıştır. Veri toplama formu dönütler doğrultusunda düzenlenerek son biçimi verilmiştir.

Araştırmada sürdürülebilir kalkınmanın çevresel, ekonomik ve sosyal boyutu ile ilgili belirlenen temalar doğrultusunda ele alınan 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları araştırmacılar tarafından satır satır incelenmiştir. Bununla birlikte kontrol kodlaması yaparak araştırmanın inandırıcılığını sağlamak için verilerin analizinde sosyal bilgiler eğitimi alanında uzmanlığını tamamlamış olan bir sosyal bilgiler öğretmeninden uzman desteği alınmıştır.

Sürdürülebilir kalkınmanın çevresel, ekonomik ve sosyal boyutu için incelenen üç ders kitabının her birinin ikişer ünitesinde uzman tarafından bağımsız bir biçimde analiz gerçekleştirilmiştir. Araştırmacılar ve uzman tarafından yapılan analizler karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma sonucunda ünitelerde yer alan bazı konularda sürdürülebilir kalkınmanın boyutlarına dair belirlenen temalardan tespit edilmemiş olan temaların olduğu görülmüş olup bu tespit edilenler de verilere eklenerek analizlere son biçimi verilmiştir. Bir başka ifade ile uzman desteği ile gerçekleştirilen kontrol kodlaması sonucu araştırmacılar ve uzman görüş birliğine varmıştır. Ayrıca araştırmada inandırıcılığı sağlamak amacıyla elde edilen bulgular kitaplardan doğrudan alıntılarla ve görsellerle birlikte sunulurken açıklanmıştır. Araştırma boyunca kavramsal tutarlılığın sağlanmasına dikkat edilmeye çalışılmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde araştırma dokümanları olan ders kitaplarının analiz edilmesi sonucunda ortaya çıkan bulgular, araştırma amacına uygun bir biçimde üç başlık altında açıklanmıştır. Bu başlıklar aşağıda sunulmuştur:

- Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Sürdürülebilir Kalkınmanın Çevresel Boyutu ile İlgili İçeriğe Yer Verilme Durumu
- Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Sürdürülebilir Kalkınmanın Ekonomik Boyutu ile İlgili İçeriğe Yer Verilme Durumu
- Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Sürdürülebilir Kalkınmanın Sosyal Boyutu ile İlgili İçeriğe Yer Verilme Durumu

Bulguların ortaya konulmasında 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan sürdürülebilir kalkınma ile ilgili içerik, boyutlar temel alınarak her bir sınıf düzeyine ilişkin ders kitabının ünite konu sırası doğrultusunda sunulmuştur. Sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan

her bir boyut ile ilgili temalar yer aldığı ünitelerle birlikte tablolar halinde gösterilmiştir ve frekansları belirtilmiştir. Bulgular doğrudan alıntılarla ve görsellerle desteklenerek sunulmuştur.

Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Sürdürülebilir Kalkınmanın Çevresel Boyutu ile İlgili İçeriğe Yer Verilme Durumu

Sürdürülebilir kalkınmanın boyutlarına yer verilme durumunun incelendiği 5, 6 ve 7. sınıf ders kitaplarında sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyut temalarına dair çeşitli içeriklerin olduğu tespit edilmiştir.

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutu ile ilgili içeriğe yer verilme durumu

Araştırmada 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabından elde edilen verilerin çözümlenmesi sonucu çevresel boyut ile ilgili çeşitli temalara ilişkin içeriğe yer verildiği ortaya çıkmıştır. Sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutunun incelendiği 5. sınıf ders kitabında sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutu temalarına dair tespit edilen veriler Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2

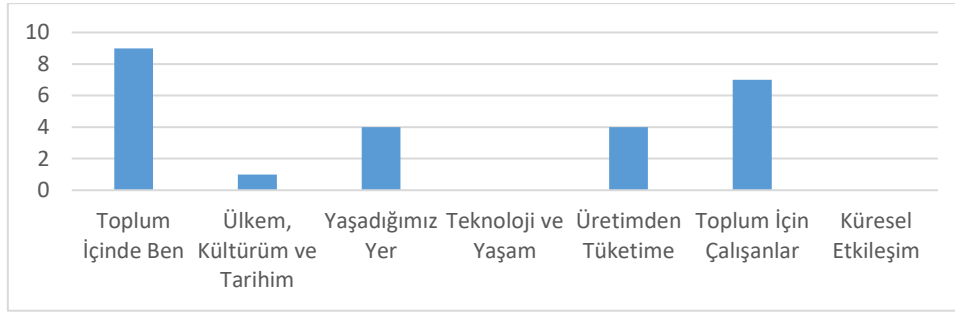
Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabında Çevresel Boyuta Yer Verilme Durumuna İlişkin Bulgular

Ünite	Çevresel Boyut Temaları	Frekans
Toplum İçinde Ben Ülkem, Kültürüm ve Tarihim Yaşadığımız Yer Üretimden Tüketime Toplum İçin Çalışanlar	Çevrenin Korunması	
	• Doğal Kaynakların Korunması	3
	• Çevrenin Korunması	12
	• Canlıların Korunması	4
	• Kara ve Su Ekosisteminin Korunması	1
	• Toprak Verimliliğinin Korunması	3
	Çevrenin Sürdürülebilirliğinde Alınan Önlemler	
	• Çevre Kirliliğinin Önlenmesi	6
	• Kuraklık ve Çölleşmenin Önlenmesi	6
	• Geri Dönüşümün Sağlanması	6
	Çevreye Verilen Etkilerin Belirlenmesi	
	• Doğal Afetlerin Çevreye Etkisinin Belirlenmesi	21
	• Hızlı Nüfus Artışının Çevreye Etkisinin Belirlenmesi	1
	Çevreyle İlgili Sağlanan Kazanımlar	
	• Çevresel Sorumluluğun Kazandırılması	2
	• Çevre Bilincinin Kazandırılması	1
	• Çevreye Duyarlılığın Kazandırılması	1

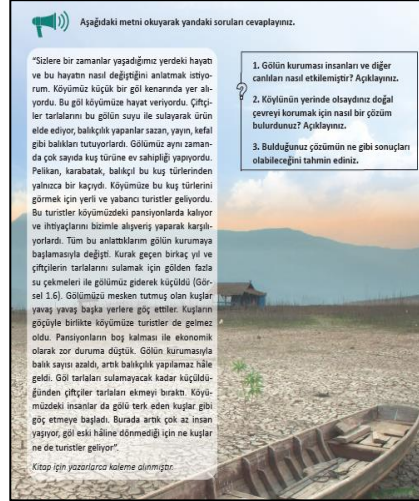
5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabından elde edilen verilerin çözümlenmesi sonucu sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutu ile ilgili çeşitli temaların 5. sınıf ders kitabı ünitelerine dağılımına Şekil 1’de yer verilmiştir.

Şekil 1

Çevresel Boyut Temalarının 5. Sınıf Ders Kitabı Ünitelerine Dağılımı

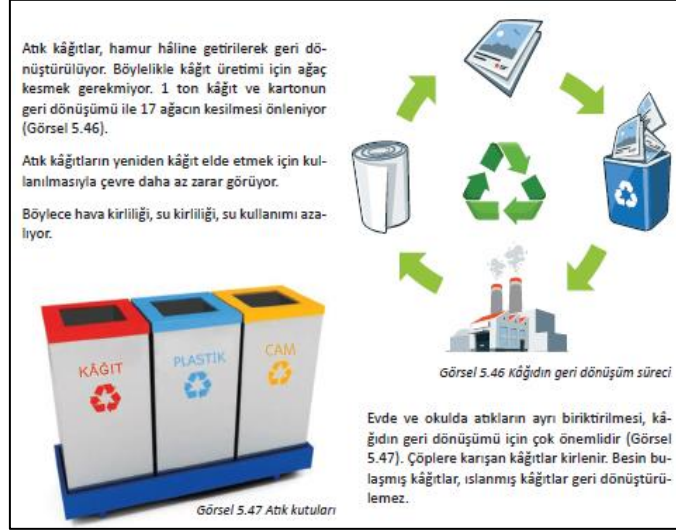
“Toplum İçinde Ben” ünitesinin “Olaylar ve Sonuçları” konu başlığında “çevrenin korunması, canlıların korunması, kuraklaşma ve çölleşmenin önlenmesi, çevresel sorumluluğun kazandırılması, canlıların korunması ve kara ve su ekosisteminin korunması” temalarına ilişkin olarak ders kitabının 14. sayfasında verilen Görsel 1’deki okuma metninde bir köyde bulunan gölden insanların hangi alanlarda yararlandığı ve gölde hangi canlıların yaşadığı anlatılmaktadır. Fakat kuraklık ve insanların gölü sulama amacıyla kullanmaları sonucunda gölün küçüldüğü belirtilmiştir. Gölün kurumaya başlamasıyla da insanların ve hayvanların yaşamış olduğu olumsuzların neler olduğuna yer verilmiştir. Kitapta verilen okuma metni doğrultusunda öğrencilerden yöneltilen sorularda bu durumun insanlara ve canlılara nasıl etki edeceğini, verilen örnekteki gibi çevrede yaşanabilecek başka durumlarda çevreyi korumak adına alınabilecek önlemlerin neler olduğunu belirlemeleri ve böyle durumlara karşı alınabilecek önlemlerin nasıl sonuçlar meydana getirebileceğini belirlemeleri istenmiştir

Görsel 1. Okuma Metni

Sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutuna dair belirlenen temalardan 5. sınıf ders kitabının “Üretimden Tüketime” ünitesinde çeşitli içerikler bulunmaktadır. “Üretimden Tüketime” ünitesinin “Üretim Serüveni” konu başlığında “geri dönüşümün sağlanması” temasına ilişkin olarak kâğıdın ürün olarak kullanımına kadar geçtiği aşamalara yer verilerek kâğıtların kullanımı ile ortaya çıkan atık kâğıtların ise tekrar eski haline dönüştürülmesinde geri dönüşümün önemi vurgulanmıştır. Ders kitabının 136. sayfasında Görsel 2’de yer alan kâğıdın geri dönüşüm sürecine, evlerde ve okullarda atık kâğıtların biriktirilmesinde kullanılan atık kutularının

görsellerine yer verilmiştir. Görseller doğrultusunda geri dönüşüm ile ilgili verilen bilgilerde “çevre kirliliğinin önlenmesi, çevrenin korunması ve doğal kaynakların korunması” temalarına ilişkin olarak atık kağıtların geri dönüşümünün sağlanmasında oluşan atık kağıtların tekrar kullanılarak kağıt elde edilmesi sonucunda hava ve su kirliliklerinin azalmasıyla çevrenin daha az zarar gördüğü belirtilmiştir.

Görsel 2. Geri Dönüşüm

Sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutuna yönelik 5. sınıf ders kitabında en çok içeriğin “Doğal Afetlerin Çevreye Etkisinin Belirlenmesi” ve “Çevrenin Korunması” temalarında olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra 5. sınıf ders kitabında sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutuna dair belirlenen temalarla ilişkili olarak en çok içeriğe ders kitabının “Toplum İçinde Ben” ünitesinde yer verilmiştir.

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutu ile ilgili içeriğe yer verilme durumu

Araştırmada 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabından elde edilen verilerin çözümlenmesi sonucu çevresel boyut ile ilgili çeşitli temalara ilişkin içeriğe yer verildiği ortaya çıkmıştır. Sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutunun incelendiği 6. sınıf ders kitabında sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyut temalarına dair tespit edilen veriler Tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo 3

Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabında Çevresel Boyuta Yer Verilme Durumuna İlişkin Bulgular

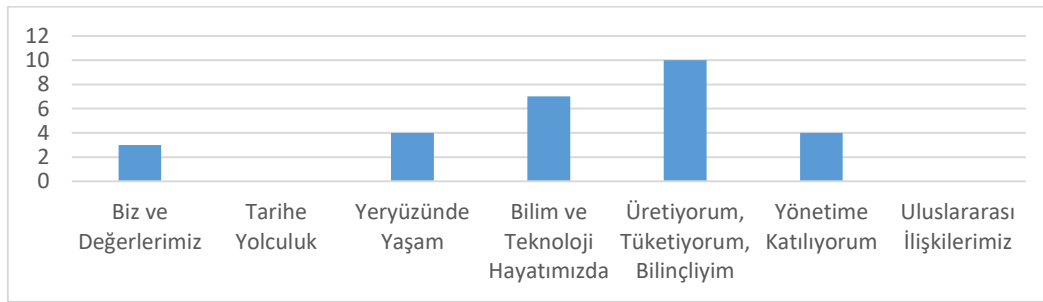
Ünite	Çevresel Boyut Temaları	Frekans
Biz ve Değerlerimiz Yeryüzünde Yaşam Bilim ve Teknoloji Hayatımızda Üretiyorum, Tüketiyorum, Bilinçliyim	Çevrenin Korunması	
	• Doğal Kaynakların Korunması	6
	• Çevrenin Korunması	15
	• Toprak Verimliliğinin Korunması	1
	Çevrenin Sürdürülebilirliğinde Alınan Önlemler	
	• Çevre Kirliliğinin Önlenmesi	8
	• İklim Değişikliğinin Önlenmesi	1
	• Geri Dönüşümün Sağlanması	4
	Çevreye Verilen Etkilerin Belirlenmesi	
	• Kimyasallar ve Atıkların Çevreye Etkisinin Belirlenmesi	2

Ünite	Çevresel Boyut Temaları	Frekans
Yönetime Katılıyorum	• Yenilenebilir ve Yenilenemez Enerji Kaynaklarının Çevreye Etkisinin Belirlenmesi	9
	• Teknolojik Gelişmelerin Çevreye Etkisinin Belirlenmesi	1
	Çevreyle İlgili Sağlanan Kazanımlar	
	• Çevreye Duyarlılığın Kazandırılması	3
	• Çevresel Sorumluluğun Kazandırılması	4
	• Çevre Bilincinin Kazandırılması	10

6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabından elde edilen verilerin çözümlenmesi sonucu sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutu ile ilgili çeşitli temaların 6. sınıf ders kitabı ünitelerine dağılımına Şekil 2’de yer verilmiştir.

Şekil 2

Çevresel Boyut Temalarının 6. Sınıf Ders Kitabı Ünitelerine Dağılımı

Sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutuna dair belirlenen temalardan 6. sınıf ders kitabının “Yönetime Katılıyorum” ünitesinde çeşitli içerikler bulunmaktadır. “Yönetime Katılıyorum” ünitesinin “Karar Alma Sürecinde Ben De Varım” konu başlığında “çevreye duyarlılığın kazandırılması, çevre bilincinin kazandırılması, geri dönüşümün sağlanması, çevre kirliliğinin önlenmesi ve çevrenin korunması” temalarına ilişkin olarak karar alma süreçlerinde etkili olan sivil toplum kuruluşları ile ilgili ders kitabının 206. sayfasında yer alan Görsel 3’teki habere yer verilmiştir. Haberde Çevre Başkanlığı ve ÇEVKO Vakfı’nın düzenlediği “Dönüşüm İyi Gelecek” adlı tiyatro bir tiyatro oyunu ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Tiyatro oyununda çevre temizliğinin ve geri dönüşüm faaliyetlerinin öneminin çocuklara eğlendirerek öğretildiği ve çevre bilincinin kazandırılması amacıyla da oluşturulan bir karakterin ambalaj atıklarının değerlendirilmesini anlattığı açıklamalarına yer verilmiştir.

Görsel 3. ÇEVKO Haber Örneği

Sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutuna dair belirlenen temalardan 6. sınıf ders kitabının "Bilim ve Teknoloji Hayatımızda" ünitesinde çeşitli içeriklere yer verilmiştir. "Bilim ve Teknoloji Hayatımızda" ünitesinin "Hayatımızdaki Sosyal Bilimler" konu başlığında "çevre bilincinin kazandırılması, çevreye duyarlılığın kazandırılması, toprak verimliliğinin korunması, çevresel sorumluluğun kazandırılması ve çevrenin korunması" temalarına ilişkin olarak ders kitabının 138. sayfasında verilen Görsel 4.'teki bilgilerle coğrafya biliminin sağladığı faydalar ifade edilmiştir.

Görsel 4. Coğrafya Biliminin Katkıları

Görsel 4'te coğrafya biliminin yaşanan hava kirliliği, küresel ısınma gibi küresel sorunların çözümüne dair fikir yürütülebilmesini sağladığına ve doğa kaynaklı olan heyelan, erozyon gibi afetlerin gerçekleşmesine karşı alınan önlemlere dair bilgilendirme sağladığına değinilmiştir (s.138.).

Sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutuna yönelik 6. sınıf ders kitabında en çok içeriğin "Çevrenin Korunması" ve "Çevre Bilincinin Kazandırılması" temalarında olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra 6. sınıf ders kitabında sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutuna dair belirlenen temalarla ilişkili olarak en çok içeriğe ders kitabının "Üretiyorum, Tüketiyorum, Bilinçliyim" ünitesinde yer verilmiştir.

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutu ile ilgili içeriğe yer verilme durumu

Araştırmada 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabından elde edilen verilerin çözümlenmesi sonucu çevresel boyut ile ilgili çeşitli temalara ilişkin içeriğe yer verildiği ortaya çıkmıştır. Sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutunun incelendiği 7. sınıf ders kitabında sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyut temalarına dair tespit edilen veriler Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4

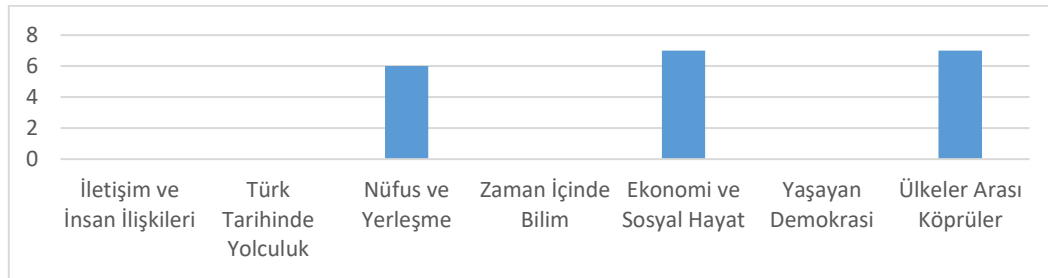
Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabında Çevresel Boyuta Yer Verilme Durumuna İlişkin Bulgular

Ünite	Çevresel Boyut Temaları	Frekans
Nüfus ve Yerleşme Ekonomi ve Sosyal Hayat Ülkeler Arası Köprüler	Çevrenin Korunması	
	• Çevrenin Korunması	5
	Çevrenin Sürdürülebilirliğinde Alınan Önlemler	
	• Çevre Kirliliğinin Önlenmesi	1
	• Çevre Sorunlarının Önlenmesi	14
	• Küresel Sorunların Önlenmesi	33
	• İklim Değişikliğinin Önlenmesi	8
	• Geri Dönüşümün Sağlanması	2
	Çevreye Verilen Etkilerin Belirlenmesi	
	• Doğal Afetlerin Çevreye Etkisinin Belirlenmesi	22
	• Hızlı Nüfus Artışının Çevreye Etkisinin Belirlenmesi	12
	• Yoğun Kentleşmenin Çevreye Etkisinin Belirlenmesi	8
	• Kimyasallar ve Atıkların Çevreye Etkisinin Belirlenmesi	2
	• Teknolojik Gelişmelerin Çevreye Etkisinin Belirlenmesi	8
	Çevreyle İlgili Sağlanan Kazanımlar	
	• Çevresel Sorumluluğun Kazandırılması	11

7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabından elde edilen verilerin çözümlenmesi sonucu sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutu ile ilgili çeşitli temaların 7. sınıf ders kitabı ünitelerine dağılımına Şekil 3'te yer verilmiştir.

Şekil 3

Çevresel Boyut Temalarının 7. Sınıf Ders Kitabı Ünitelerine Dağılımı

Sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutuna dair belirlenen temalardan 7. sınıf ders kitabının "Ülkeler Arası Köprüler" ünitesinde çeşitli içerikler bulunmaktadır. "Ülkeler Arası Köprüler" ünitesinin "Günümüz Dünya Sorunlarına Çözümler" konu başlığında doğa kaynaklı afetlerden olan küresel iklim değişiminin etkilerine yer verilmiştir. Küresel iklim değişikliğinin önlenmesine dair; "Küresel iklim değişikliğinin yaşanmaması için daha az enerji tüketerek, çöplerimizi geri dönüşüm kutularına atarak ve olabildiğince az yakıt kullanarak dünyamıza yardım edebiliriz." ifadeleriyle de alınabilecek önlemlerin neler olduğuna yer verilmiştir. Bu doğrultuda kitapta verilen örnek etkinlikte de öğrencilerden daha az enerji tüketimi, çöplerin geri dönüşüm kutularına atılması, az yakıt kullanılması maddeleri ve kendilerinin de ekleyeceği maddelerden

bir gözlem çetelesi oluşturulmaları ve bir hafta sonunda kendilerinin de dünyamız için bir şeyler yapabileceklerini fark etmeleri amaçlanmaktadır (s.215).

Sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutuna dair belirlenen temalar ile ilişkili 7. sınıf ders kitabının “Nüfus ve Yerleşme” ünitesinde çeşitli içerikler bulunmaktadır. “Nüfus ve Yerleşme” ünitesinin “Türkiye’de Göçün Sonuçları” konu başlığında “hızlı nüfus artışının çevreye etkisinin belirlenmesi, kimyasallar ve atıkların çevreye etkisinin belirlenmesi ve çevre kirliliğinin önlenmesi” temalarına ilişkin içeriğe yer verilmiştir. Temalar doğrultusunda ders kitabının 111. sayfasında verilen Görsel 5.’teki görseller ve açıklamalar ile kentleşmenin artmasının etkilerinden bahsedilmiştir. Kentleşme doğrultusunda nüfusun hızla artması sonucunda sanayi tesislerinin kurulmasının yeşil alanların yok olmasına ve çevrede kirliliğin artmasına sebep olduğuna, bu durumu engellemeye çalışmak amacıyla atık işleme tesislerinin yaygınlaşmış olmasının da çevre kirliliğini azaltmadığı üzerinde durulmuştur.

Görsel 5. Kentleşmenin Etkileri

Sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutuna yönelik 7. sınıf ders kitabında en çok içeriğin “Küresel Sorunların Önlenmesi” ve “Doğal Afetlerin Çevreye Etkisinin Belirlenmesi” temalarında olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra 7. sınıf ders kitabında sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutuna dair belirlenen temalarla ilişkili olarak en çok içeriğe ders kitabının “Ekonomi ve Sosyal Hayat” ve “Ülkeler Arası Köprüler” ünitelerinde yer verilmiştir.

Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Sürdürülebilir Kalkınmanın Ekonomik Boyutu ile İlgili İçeriğe Yer Verilme Durumu

Sürdürülebilir kalkınmanın boyutlarına yer verilme durumunun incelendiği 5, 6 ve 7. sınıf ders kitaplarında sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyut temalarına dair çeşitli içeriklerin olduğu tespit edilmiştir.

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutu ile ilgili içeriğe yer verilme durumu

Araştırmada 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabından elde edilen verilerin çözümlenmesi sonucu ekonomik boyut ile ilgili çeşitli temalara ilişkin içeriğe yer verildiği ortaya çıkmıştır. Sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutunun incelendiği 5. sınıf ders kitabında sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyut temalarına dair tespit edilen veriler Tablo 5’te gösterilmiştir.

Tablo 5

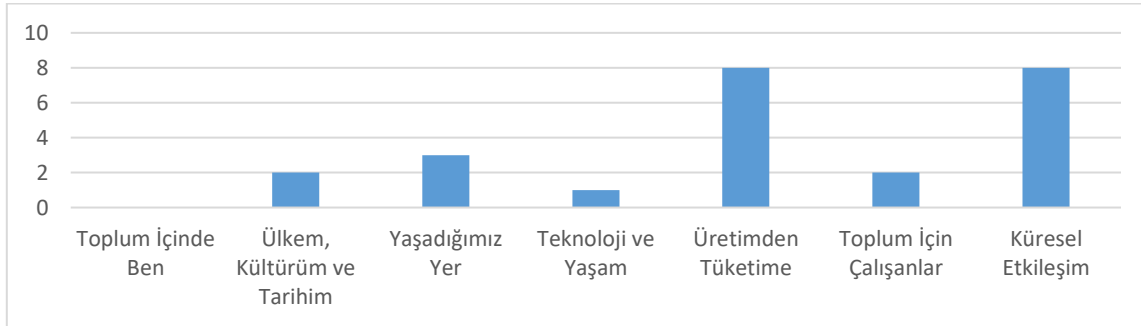
Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabında Ekonomik Boyuta Yer Verilme Durumuna İlişkin Bulgular

Ünite	Ekonomik Boyut Temaları	Frekans
Ülkem, Kültürüm ve Tarihim	Doğal Kaynaklar ve Enerji Kaynakları	
	• Doğal ve Sınırlı Kaynakların Etkili Kullanılması	3
	Ekonomiyle İlgili Faaliyetler	
	• Ekonomik Faaliyetlerin Gerçekleştirilmesi (Tarım, hayvancılık, ticaret, sanayi, turizm vb.)	95
	• Üretim ve Tüketim Faaliyetlerinin Devamlılığının Sağlanması	29
	• Ticari Faaliyetlerin Devamlılığının Sağlanması	28
	• Mal ve Hizmet Sürekliliğinin Sağlanması	11
	• Küresel Ekonomik Ortaklıkların Kurulması	1
	• Bilinçli Tüketiciliğin Sağlanması	33
	• Ekonomik Kalkınma ve Büyüme Hareketlerinin Gerçekleştirilmesi	15
Yaşadığımız Yer Teknoloji ve Yaşam Üretimden Tüketime Toplum İçin Çalışanlar Küresel Etkileşim	Ekonomiye Yönelik Gelişmelerin Desteklenmesi	
	• Sanayileşmenin Sağlanması	4
	• Buluşların Teşvikinin Sağlanması	2
	• Teknolojik Gelişmelerin Etkilerinin Belirlenmesi	31
	• Ekonomik Gelişmelerin Gerçekleştirilmesi	24

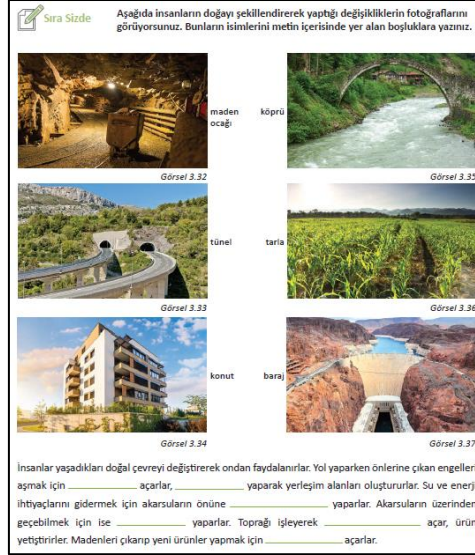
5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabından elde edilen verilerin çözümlenmesi sonucu sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutu ile ilgili çeşitli temaların 5. sınıf ders kitabı ünitelerine dağılımına Şekil 4’te yer verilmiştir.

Şekil 4

Ekonomik Boyut Temalarının 5. Sınıf Ders Kitabı Ünitelerine Dağılımı

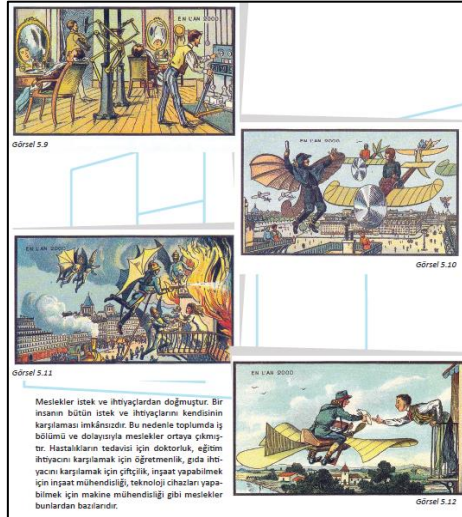

Sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutuna dair belirlenen temalardan 5. sınıf ders kitabının “Yaşadığımız Yer” ünitesinde çeşitli içerikler bulunmaktadır. “Yaşadığımız Yer” ünitesinin “Nerede Yaşanır?” konu başlığında “doğal ve sınırlı kaynakların etkili kullanılması, ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilmesi, mal ve hizmet sürekliliğinin sağlanması” temalarına ilişkin olarak insanların ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri ve çeşitli ekonomik faaliyetleri gerçekleştirebilmelerinde doğayı şekillendirdiği üzerinde durularak ders kitabının 80. sayfasında bulunan Görsel 6.’daki etkinliğe yer verilmiştir. Etkinlikte insanların ihtiyaçlarını karşılayabilmek için doğayı şekillendirerek tarlalar oluşturduğu, maden ocaklarından madenler çıkardığı, engelleri aşmak için tüneller yaptığı, su ve enerji ihtiyacını karşılamak için barajlar yaptığı, akarsuların üzerinden geçebilmek amacıyla köprüler yaptığı ifadelerinin oluşturulması istenmiştir.

Görsel 6. Etkinlik Örneği

Sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutuna dair belirlenen temalardan 5. sınıf ders kitabının “Üretimden Tüketime” ünitesinde çeşitli içerikler bulunmaktadır. “Üretimden Tüketime” ünitesinin “Çevremdeki Meslekler” konu başlığında “ekonomik gelişmelerin gerçekleştirilmesi ve teknolojik gelişmelerin etkilerinin belirlenmesi” temalarına ilişkin olarak değişen ihtiyaçlar ve gelişen teknolojik gelişmeler doğrultusunda mesleklerin de bu süreçten etkilenip gelişim gösterdiği üzerinde durulmuştur. Ders kitabının 125. sayfasında Görsel 7’de yer alan bir sanatçının ve arkadaşlarının geçmişten günümüze gelişen teknolojinin 100 yıl sonrasında meslekleri nasıl değiştireceğine dair hayali çizimlerine yer verilmiştir.

Görsel 7. Mesleklerin Gelişimi

Sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutuna yönelik 5. sınıf ders kitabında en çok içeriğin “Ekonomik Faaliyetlerin Gerçekleştirilmesi” ve “Bilinçli Tüketiciliğin Sağlanması” temalarında olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra 5. sınıf ders kitabında sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutuna dair belirlenen temalarla ilişkili olarak en çok içeriğe ders kitabının “Üretimden Tüketime” ve “Küresel Etkileşim” ünitelerinde yer verilmiştir.

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutu ile ilgili içeriğe yer verilme durumu

Araştırmada 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabından elde edilen verilerin çözümlenmesi sonucu ekonomik boyut ile ilgili çeşitli temalara ilişkin içeriğe yer verildiği ortaya çıkmıştır. Sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutunun incelendiği 6. sınıf ders kitabında sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyut temalarına dair tespit edilen veriler Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 6

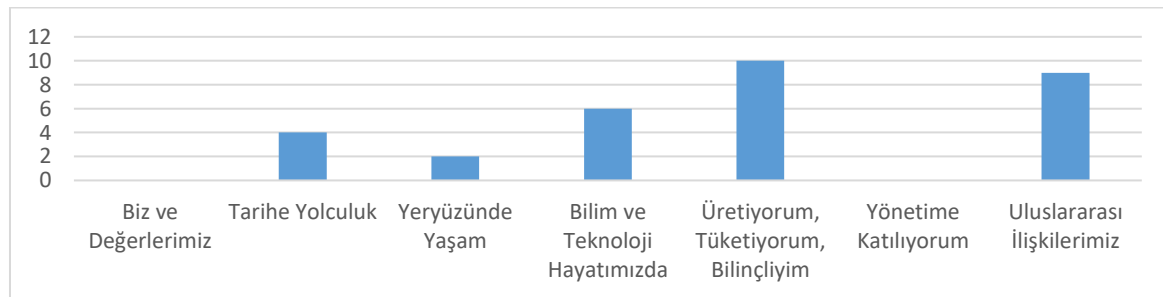
Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabında Ekonomik Boyuta Yer Verilme Durumuna İlişkin Bulgular

Ünite	Ekonomik Boyut Temaları	Frekans
Tarihe Yolculuk Yeryüzünde Yaşam Bilim ve Teknoloji Hayatımızda Üretiyorum, Tüketiyorum, Bilinçliyim Uluslararası İlişkilerimiz	Doğal Kaynaklar ve Enerji Kaynakları	
	• Doğal ve Sınırlı Kaynakların Etkili Kullanımı	17
	• Enerji Kaynaklarının Ekonomiye Etkisinin Belirlenmesi	9
	Ekonomiyle İlgili Faaliyetler	
	• Üretim ve Tüketim Faaliyetlerinin Devamlılığının Sağlanması	64
	• Ticari Faaliyetlerin Devamlılığının Sağlanması	37
	• Ekonomik Faaliyetlerin Gerçekleştirilmesi (Tarım, hayvancılık, ticaret, sanayi, turizm vb.)	17
	• Sermayenin Korunması	14
	• Küresel Ekonomik Ortaklıkların Kurulması	8
	• Mal ve Hizmet Sürekliliğinin Sağlanması	14
	• Tasarruf Edilmesinin Sağlanması	1
	• Bilinçli Tüketiciliğin Sağlanması	17
	• Ekonomik Kalkınma ve Büyüme Hareketlerinin Gerçekleştirilmesi	39
	Ekonomiye Yönelik Gelişmelerin Desteklenmesi	
	• Ekonomik Gelişmelerin Gerçekleştirilmesi	19
	• Sanayileşmenin Sağlanması	45
	• Buluşların Teşvikinin Sağlanması	1
	• Teknolojik Gelişmelerin Etkilerinin Belirlenmesi	30

6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabından elde edilen verilerin çözümlenmesi sonucu sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutu ile ilgili çeşitli temaların 6. sınıf ders kitabı ünitelerine dağılımına Şekil 5'te yer verilmiştir.

Şekil 5

Ekonomik Boyut Temalarının 6. Sınıf Ders Kitabı Ünitelerine Dağılımı

Sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutuna dair belirlenen temalardan 6. sınıf ders kitabının “Üretiyorum, Tüketiyorum, Bilinçliyim” ünitesinde çeşitli içerikler bulunmaktadır. “Üretiyorum, Tüketiyorum, Bilinçliyim” ünitesinin “*Vergilerimiz Kazançlarımızdır*” konu başlığında “*mal ve hizmet sürekliliğinin sağlanması, bilinçli tüketiciliğin sağlanması ve ekonomik kalkınma ve büyüme*

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutu ile ilgili içeriğe yer verilme durumu

Araştırmada 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabından elde edilen verilerin çözümlenmesi sonucu ekonomik boyut ile ilgili çeşitli temalara ilişkin içeriğe yer verildiği ortaya çıkmıştır. Sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutunun incelendiği 7. sınıf ders kitabında sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyut temalarına dair tespit edilen veriler Tablo 7’de gösterilmiştir.

Tablo 7

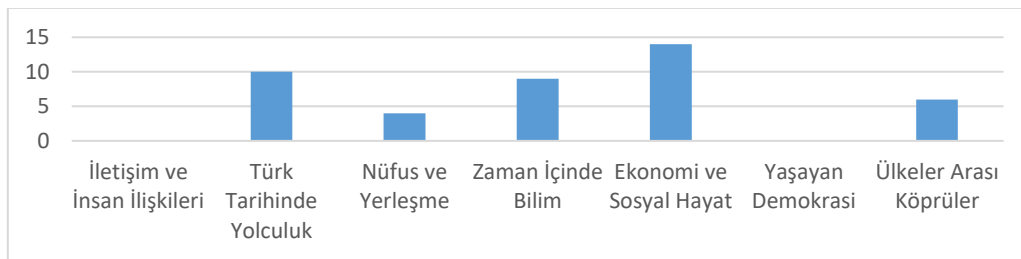
Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabında Ekonomik Boyuta Yer Verilme Durumuna İlişkin Bulgular

Ünite	Ekonomik Boyut Temaları	Frekans
Türk Tarihinde Yolculuk Nüfus ve Yerleşme Zaman İçinde Bilim Ekonomi ve Sosyal Hayat Ülkeler Arası Köprüler	Doğal Kaynaklar ve Enerji Kaynakları	
	• Doğal ve Sınırlı Kaynakların Etkili Kullanılması	12
	• Enerji Kaynaklarının Ekonomiye Etkisinin Belirlenmesi	2
	Ekonomiyle İlgili Faaliyetler	
	• Üretim ve Tüketim Faaliyetlerinin Devamlılığının Sağlanması	56
	• Ticari Faaliyetlerin Devamlılığının Sağlanması	20
	• Ekonomik Faaliyetlerin Gerçekleştirilmesi (Tarım, hayvancılık, ticaret, sanayi, turizm vb.)	87
	• Küresel Ekonomik Ortaklıkların Kurulması	17
	• Mal ve Hizmet Sürekliliğinin Sağlanması	15
	• Tasarruf Edilmesinin Sağlanması	3
	• Bilinçli Tüketiciliğin Sağlanması	4
	• Ekonomik Kalkınma ve Büyüme Hareketlerinin Gerçekleştirilmesi	34
	• İç ve Dış Borçların Yönetiminin Sağlanması	1
	Halkın Ekonomik Refahını Artırma	
	• Ekonomik Koşulların İyileştirilmesi	1
	• Üretici İstihdamının Sağlanması	3
	Ekonomiye Yönelik Gelişmelerin Desteklenmesi	
	• Ekonomik Gelişmelerin Gerçekleştirilmesi	92
	• Sanayileşmenin Sağlanması	14
	• Teknolojik Gelişmelerin Etkilerinin Belirlenmesi	38

7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabından elde edilen verilerin çözümlenmesi sonucu sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutu ile ilgili çeşitli temaların 7. sınıf ders kitabı ünitelerine dağılımına Şekil 6’da yer verilmiştir.

Şekil 6

Ekonomik Boyut Temalarının 7. Sınıf Ders Kitabı Ünitelerine Dağılımı

Sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutuna dair belirlenen temalar ile ilişkili 7. sınıf ders kitabının “Türk Tarihinde Yolculuk” ünitesinde çeşitli içerikler bulunmaktadır. “Türk Tarihinde Yolculuk” ünitesinin “Avrupa Gelişiyor, Osmanlı ve Diğer Devletler Etkileniyor” konu başlığında “ticari faaliyetlerin devamlılığının sağlanması” temasına ilişkin olarak İpek ve Baharat yollarının

önemini kaybetmesi ile ticari faaliyetlerin devamlılığında yeni ticaret yollarının bulunması amacıyla gerçekleştirilen coğrafi keşiflere yer verilmiştir. Coğrafi keşiflerle yeni ticaret yollarının bulunmasıyla Akdeniz limanlarının eski canlılığı kaybolduğu ve taşınan hammaddeler ile Avrupa'nın zenginleştiği belirtilmiştir. Bu doğrultuda ticari faaliyetlerin devamlılığının sağlanması ve ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilmesi temalarına vurgu yapılmıştır. Verilen etkinlik ile öğrencilerden ekonomik alanda coğrafi keşiflerin nedenlerini ve sonuçlarını belirlemeleri istenmiştir (s. 65).

Sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutuna dair belirlenen temalardan 7. sınıf ders kitabının "Ekonomi ve Sosyal Hayat" ünitesinde çeşitli içerikler bulunmaktadır. "Ekonomi ve Sosyal Hayat" ünitesinin "Üretim ve Yönetimin Temeli Toprak" konu başlığında; *"ekonomik kalkınma ve büyüme hareketlerinin gerçekleştirilmesi, teknolojik gelişmelerin etkilerinin belirlenmesi, üretim ve tüketim faaliyetlerinin devamlılığının sağlanması, ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilmesi ve tasarruf edilmesinin sağlanması"* temalarına ilişkin olarak ders kitabının 148. sayfasında Görsel 10'daki akıllı sulama sistemleri ve sera takip sistemleri ile ilgili görsellere yer verilmiştir. Teknolojik gelişmelerle tarımda kullanılacak akıllı makinelerin üretilmesiyle; *"Tarımda teknoloji kullanımı ile üretime katkı sağlanmakta ve iş gücüne duyulan ihtiyaç azalmaktadır."* ifadeleriyle üretim faaliyetlerinde teknolojik gelişmelerin yararlarına vurgu yapılmıştır.

Görsel 10. Tarımda Teknolojik Gelişmeler

Sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutuna yönelik 7. sınıf ders kitabında en çok içeriğin "Ekonomik Gelişmelerin Gerçekleştirilmesi" ve "Ekonomik Faaliyetlerin Gerçekleştirilmesi" temalarında olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra 7. sınıf ders kitabında sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutuna dair belirlenen temalarla ilişkili olarak en çok içeriğe ders kitabının "Ekonomi ve Sosyal Hayat" ünitesinde yer verilmiştir.

Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Sürdürülebilir Kalkınmanın Sosyal Boyutu ile İlgili İçeriğe Yer Verilme Durumu

Sürdürülebilir kalkınmanın boyutlarına yer verilme durumunun incelendiği 5, 6 ve 7. sınıf ders kitaplarında sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutu temalarına dair çeşitli içeriklerin olduğu tespit edilmiştir.

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutu ile ilgili içeriğe yer verilme durumu

Araştırmada 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabından elde edilen verilerin çözümlenmesi sonucu sosyal boyut ile ilgili çeşitli temalara ilişkin içeriğe yer verildiği ortaya çıkmıştır. Sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutunun incelendiği 5. sınıf ders kitabında sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyut temalarına dair tespit edilen veriler Tablo 8'de gösterilmiştir.

Tablo 8

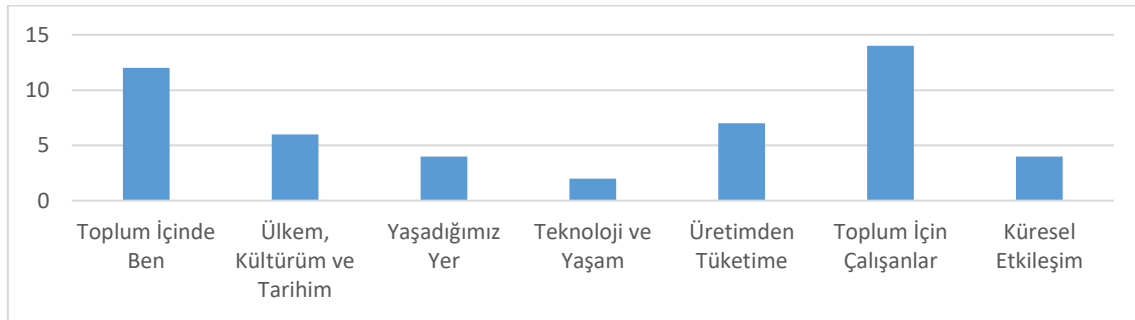
Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabında Sosyal Boyuta Yer Verilme Durumuna İlişkin Bulgular

Ünite	Sosyal Boyut Temaları	Frekans
Toplum İçinde Ben Kültürüm ve Tarihim Yaşadığımız Yer Teknoloji ve Yaşam Üretimden Tüketime İçin Çalışanlar Küresel Etkileşim	Bireylerin İhtiyaçlarının Karşıllanması	
	• Yaşam Kalitesinin Yükseltilmesi	141
	• Temel İhtiyaçların Karşıllanması	123
	• Sağlık Hizmetlerinin Sağlanması	20
	• Yoksullukla Mücadele Edilmesi	2
	Bireyler Arası Eşitliğin Sağlanması	
	• Hak Eşitliğinin Sağlanması	6
	• Adaletin Sağlanması	4
	• İnsan ve Çocuk Haklarının Devamlılığının Sağlanması	87
	Kültürel Sürdürülebilirliğin Sağlanması	
	• Kültürel Devamlılığın Sağlanması	100
	• Kültürel Değerler ve Eserlerin Devamlılığının Sağlanması	116
	• Kültürel Mirasın Korunması	49
	• Kültürel Çeşitliliğin Korunması	5
	Toplumda Sürdürülebilirliğin Sağlanması	
	• Toplumsal Kimlik Kazandırılması	75
	• Sosyal Sorumluluğun Kazandırılması	40
	• Siyasi Faaliyetlere Katılımın Sağlanması	13
	• Sosyal Dayanışmanın Sağlanması	17
	• Teknolojik Gelişmelerin Etkilerinin Belirlenmesi	104
	• Toplumsal Barışın ve Huzurun Sağlanması	3

5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabından elde edilen verilerin çözümlenmesi sonucu sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutu ile ilgili çeşitli temaların 5. sınıf ders kitabı ünitelerine dağılımına Şekil 7’de yer verilmiştir.

Şekil 7

Sosyal Boyut Temalarının 5. Sınıf Ders Kitabı Ünitelerine Dağılımı

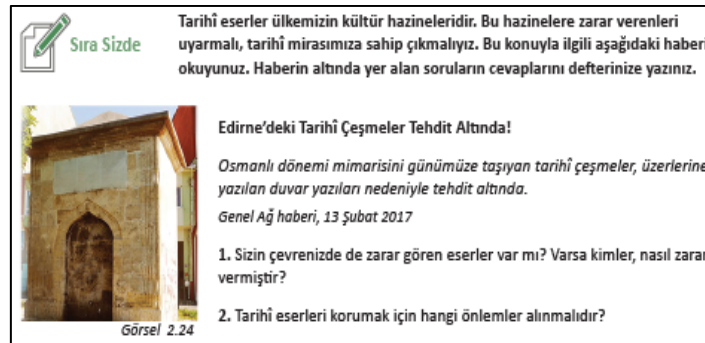

Sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutuna dair belirlenen temalar ile ilişkili 5. sınıf ders kitabının “Toplum İçinde Ben” ünitesinde çeşitli içerikler bulunmaktadır. “Toplum İçinde Ben” ünitesinin “Öğrendiklerimi Uyguluyorum” konu başlığında “toplumsal kimlik kazandırılması, kültürel devamlılığın sağlanması, kültürel mirasın korunması, kültürel değerler ve eserlerin devamlılığının sağlanması ve sosyal sorumluluğun kazandırılması” temalarına ilişkin sosyal bilgiler dersinin öğrencilere hangi kazanımları sağladığı üzerinde durulmuştur. Bu doğrultuda ders kitabının 13. sayfasında Görsel 11’de yer alan konuşma metinlerine yer verilerek sosyal bilgiler dersinin öğrencilere sağladığı kazanımlar belirtilmiştir.

Görsel 11. Konuşma Metinleri

Sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutuna dair belirlenen temalardan 5. sınıf ders kitabının “Ülkem, Kültürüm ve Tarihim” ünitesinde çeşitli içerikler bulunmaktadır. “Ülkem, Kültürüm ve Tarihim” ünitesinin “Güzel Ülkem” konu başlığında “kültürel değerler ve eserlerin devamlılığının sağlanması, kültürel mirasın korunması ve kültürün devamlılığının sağlanması” temalarına ilişkin olarak ders kitabının 46. sayfasında Görsel 12’de bulunan tarihi eserler ile ilgili bir haber örneğine yer verilmiştir. Verilen haberde; “Tarihi eserler ülkemizin kültür hazineleridir. Bu hazinelere zarar verenleri uyarmalı, tarihi mirasımıza sahip çıkmalıyız.” ifadelerine yer verilerek ülkemizde tarihi çeşmelerin tehdit altında olduğu belirtilmiştir. Haber doğrultusunda öğrencilerden de tarihi eserlerin korunması için alınabilecek önlemleri belirlemeleri istenmiştir.

Görsel 12. Haber Örneği

Sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutuna yönelik 5. sınıf ders kitabında en çok içeriğin “Yaşam Kalitesinin Yükseltilmesi” ve “Temel İhtiyaçların Karşıllanması” temalarında olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra 5. sınıf ders kitabında sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutuna dair belirlenen temalarla ilişkili olarak en çok içeriğe ders kitabının “Toplum İçin Çalışanlar” ünitesinde yer verilmiştir.

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutu ile ilgili içeriğe yer verilme durumu

Araştırmada 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabından elde edilen verilerin çözümlenmesi sonucu sosyal boyut ile ilgili çeşitli temalara ilişkin içeriğe yer verildiği ortaya çıkmıştır. Sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutunun incelendiği 6. sınıf ders kitabında sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyut temalarına dair tespit edilen veriler Tablo 9’da gösterilmiştir.

Tablo 9

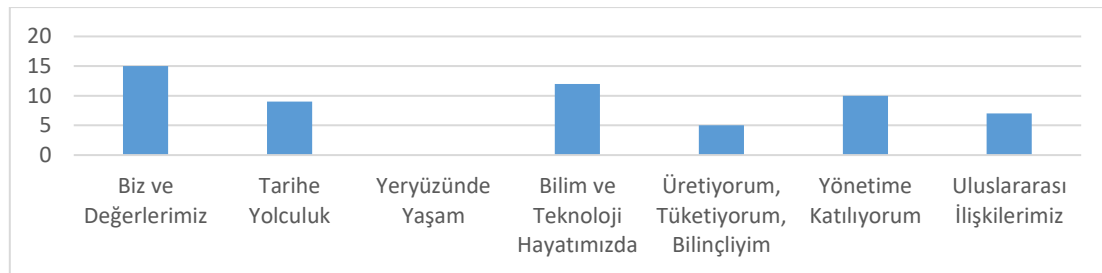
Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabında Sosyal Boyuta Yer Verilme Durumuna İlişkin Bulgular

Ünite	Sosyal Boyut Temaları	Frekans
Biz ve Değerlerimiz Tarihe Yolculuk Bilim ve Teknoloji Hayatımızda Üretiyorum, Tüketiyorum, Bilinçliyim Yönetime Katılıyorum Uluslararası İlişkilerimiz	Bireylerin İhtiyaçlarının Karşılanması	
	• Yaşam Kalitesinin Yükseltilmesi	59
	• Temel İhtiyaçların Karşılanması	76
	• Sağlık Hizmetlerinin Sağlanması	5
	• Yoksullukla Mücadele Edilmesi	1
	Bireyler Arası Eşitliğin Sağlanması	
	• İnsan ve Çocuk Haklarının Devamlılığının Sağlanması	92
	• Hak Eşitliğinin Sağlanması	2
	• Adaletin Sağlanması	11
	• Toplumsal Eşitliğin Sağlanması	32
	• Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanması	32
	Kültürel Sürdürülebilirliğin Sağlanması	
	• Kültürel Devamlılığın Sağlanması	62
	• Kültürel Değerler ve Eserlerin Devamlılığının Sağlanması	62
	• Kültürel Mirasın Korunması	16
	• Kültürel Çeşitliliğin Korunması	10
	Toplumda Sürdürülebilirliğin Sağlanması	
	• Toplumsal Kimlik Kazandırılması	49
	• Sosyal Sorumluluğun Kazandırılması	50
	• Siyasi Faaliyetlere Katılımın Sağlanması	69
	• Sosyal Dayanışmanın Sağlanması	27
	• Teknolojik Gelişmelerin Etkilerinin Belirlenmesi	69
	• Toplumsal Barışın ve Huzurun Sağlanması	27
	• Göçlerin Etkilerinin Belirlenmesi	13
	• Sürdürülebilir Şehir ve Toplulukların Oluşturulması	1
	• Toplumsal Sorunların Etkilerinin Belirlenmesi	1

6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabından elde edilen verilerin çözümlenmesi sonucu sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutu ile ilgili çeşitli temaların 6. sınıf ders kitabı ünitelerine dağılımına Şekil 8’de yer verilmiştir.

Şekil 8

Sosyal Boyut Temalarının 6. Sınıf Ders Kitabı Ünitelerine Dağılımı

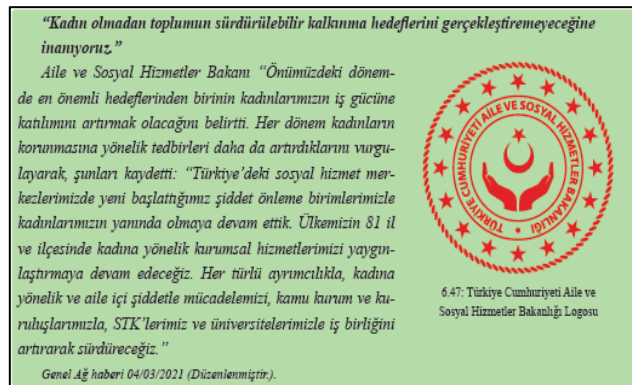
Sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutuna dair belirlenen temalar ile ilişkili 6. sınıf ders kitabının “Biz ve Değerlerimiz” ünitesinde çeşitli içerikler bulunmaktadır. “Biz ve Değerlerimiz” ünitesinin “Bir Elin Nesi Var İki Elin Sesi Var” konu başlığında “temel ihtiyaçların karşılanması, yaşam kalitesinin yükseltilmesi, eşitliğin sağlanması, yoksullukla mücadele edilmesi ve cinsiyet eşitliğinin sağlanması” temalarına ilişkin olarak ders kitabının 37. sayfasında Görsel 13’teki kurum ve kuruluşlar ile ilgili açıklamalara yer verilmiştir. Verilen kurum ve kuruluşların amaçlarının ve hizmetlerinin neler olduğu ifade edilmiştir. İhtiyaç sahiplerine yardım edilmesi, afet sonrası

ihtiyaçların karşılanması, farklılık gözetmeden muhtaç insanlara yardım edilmesi bireylerin beslenme, sağlık, barınma, gıda sağlık gibi ihtiyaçlarının karşılanması hizmetlerinin gerçekleştirilmesi ile verilen temalarla ilişki kurulmaktadır.

Görsel 13. Kurum ve Kuruluşlar

Sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutuna dair belirlenen temalardan 6. sınıf ders kitabının "Yönetime Katılıyorum" ünitesinde çeşitli içerikler bulunmaktadır. "Yönetime Katılıyorum" ünitesinin "Dünden Bugüne Türk Kadını" konu başlığında "cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve toplumsal eşitliğin sağlanması" temalarına ilişkin olarak aile yapısında ekonomik faaliyetler gerçekleştirebilmenin genellikle erkeklere yüklenmiş olduğu ifade edilerek kadınları iş hayatında tutabilmek amacıyla pozitif ayrımcılıkların sağlandığına değinilmiştir. Bununla toplumsal hayatta yaşanan şiddetin ve cinsiyet ayrımcılığının kadınların hayatlarını olumsuz etkilediği ifade edilmiştir. Bu doğrultuda ders kitabının 221. sayfasında Görsel 14'teki habere yer verilerek Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından kadına yönelik şiddet ve ayrımcılıkla mücadele edildiği belirtilmiştir. Öğrencilerden de ülkemizde kadına şiddetle mücadele için gerçekleştirilen hangi projeleri bildiklerini yazmaları istenmiştir.

Görsel 14. Haber Örneği

Sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutuna yönelik 6. sınıf ders kitabında en çok içeriğin "İnsan ve Çocuk Haklarının Devamlılığının Sağlanması" ve "Temel İhtiyaçların Karşılanması" temalarında olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra 6. sınıf ders kitabında sürdürülebilir kalkınmanın sosyal

boyutuna dair belirlenen temalarla ilişkili olarak en çok içeriğe ders kitabının “Biz ve Değerlerimiz” ünitesinde yer verilmiştir.

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutu ile ilgili içeriğe yer verilme durumu

Araştırmada 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabından elde edilen verilerin çözümlenmesi sonucu sosyal boyut ile ilgili çeşitli temalara ilişkin içeriğe yer verildiği ortaya çıkmıştır. Sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutunun incelendiği 7. sınıf ders kitabında sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyut temalarına dair tespit edilen veriler Tablo 10’da gösterilmiştir.

Tablo 10

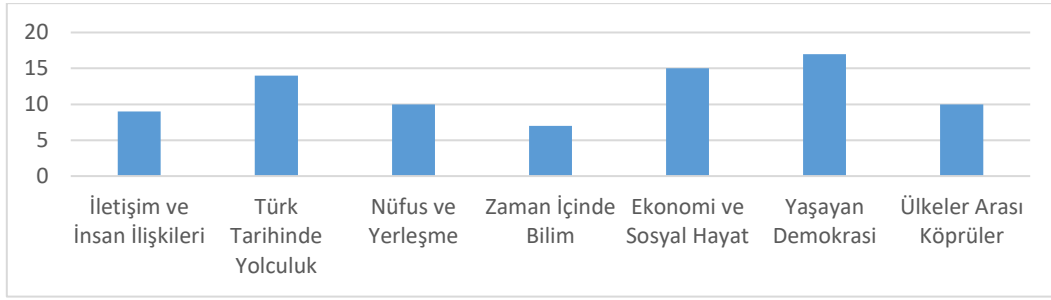
Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabında Sosyal Boyuta Yer Verilme Durumuna İlişkin Bulgular

Ünite	Sosyal Boyut Temaları	Frekans
İletişim ve İnsan İlişkileri Türk Tarihinde Yolculuk Nüfus ve Yerleşme Zaman İçinde Bilim Ekonomi ve Sosyal Hayat Yaşayan Demokrasi Ülkeler Arası Köprüler	Bireylerin İhtiyaçlarının Karşılanması	
	• Yaşam Kalitesinin Yükseltilmesi	71
	• Temel İhtiyaçların Karşılanması	216
	• Sağlık Hizmetlerinin Sağlanması	7
	• Yoksullukla Mücadele Edilmesi	8
	Bireyler Arası Eşitliğin Sağlanması	
	• İnsan ve Çocuk Haklarının Devamlılığının Sağlanması	81
	• Hak Eşitliğinin Sağlanması	6
	• Adaletin Sağlanması	18
	• Toplumsal Eşitliğin Sağlanması	18
	• Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanması	9
	• Fırsat Eşitliğinin Sağlanması	4
	Kültürel Sürdürülebilirliğin Sağlanması	
	• Kültürel Devamlılığın Sağlanması	48
	• Kültürel Değerler ve Eserlerin Devamlılığının Sağlanması	48
	• Kültürel Mirasın Korunması	16
	• Kültürel Çeşitliliğin Korunması	7
	Toplumda Sürdürülebilirliğin Sağlanması	
	• Toplumsal Kimlik Kazandırılması	7
	• Sosyal Sorumluluğun Kazandırılması	7
	• Siyasi Faaliyetlere Katılımın Sağlanması	96
	• Sosyal Dayanışmanın Sağlanması	16
	• Teknolojik Gelişmelerin Etkilerinin Belirlenmesi	164
	• Toplumsal Barışın ve Huzurun Sağlanması	14
	• Göçlerin Etkilerinin Belirlenmesi	21

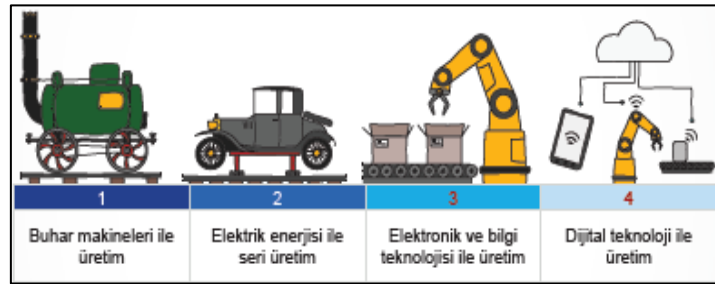
7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabından elde edilen verilerin çözümlenmesi sonucu sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutu ile ilgili çeşitli temaların 7. sınıf ders kitabı ünitelerine dağılımına Şekil 9’da yer verilmiştir.

Şekil 9

Sosyal Boyut Temalarının 7. Sınıf Ders Kitabı Ünitelerine Dağılımı

Sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutuna dair belirlenen temalardan 7. sınıf ders kitabının “Ekonomi ve Sosyal Hayat” ünitesinde çeşitli içerikler bulunmaktadır. “Ekonomi ve Sosyal Hayat” ünitesinin “Teknoloji ve Gelişen Dünya” konu başlığında “teknolojik gelişmelerin etkilerinin belirlenmesi” temasına ilişkin olarak öğrencilerden üretim faaliyetlerinde teknolojiyi kullanmanın katkısını belirlemeleri istenmiştir. Bu doğrultuda yaşanan dijitalleşmenin üretim faaliyetleri üzerindeki etkilerinden bahsedilmiştir. Ders kitabının 170. sayfasında Görsel 15’te bulunan geçmişten günümüze yaşanan gelişmelerin görsellerine yer verilerek öğrencilerden de Sanayi İnkılabının günümüze etkisinin verildiği görsellerden üretimde teknolojinin kullanımıyla yaşanan gelişmeleri görsellerden açıklamaları istenmiştir.

Görsel 15. Üretim Teknolojisi

Sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutuna dair belirlenen temalardan 7. sınıf ders kitabının “Nüfus ve Yerleşme” ünitesinde çeşitli içerikler bulunmaktadır. “Nüfus ve Yerleşme” ünitesinin “Geçmişten Günümüze İnsan Yerleşimi” konu başlığında “temel ihtiyaçların karşılanması, kültürel devamlılığın sağlanması, kültürel değerler ve eserlerin devamlılığının sağlanması ve kültürel mirasın korunması” temalarına ilişkin olarak insanların geçmişten günümüze çeşitli ihtiyaçları doğrultusunda yerleşim yerleri oluşturduğuna değinilmiştir. İnsanların ilk yerleşim yerlerinden biri olan Göbeklitepe ile ilgili ders kitabının 90. sayfasında Görsel 16’da yer alan alıntı örneğine yer verilmiştir. Bu alıntıda verilen bilgilerde Göbeklitepe’nin UNESCO tarafından Dünya Miras Listesi’ne alındığı belirtilmiştir.

Görsel 16. Göbeklitepe

Sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutuna yönelik 7. sınıf ders kitabında en çok içeriğin “Temel İhtiyaçların Karşıllanması” ve “Teknolojik Gelişmelerin Etkilerinin Belirlenmesi” temalarında olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra 7. sınıf ders kitabında sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutuna dair belirlenen temalarla ilişkili olarak en çok içeriğe ders kitabının “Yaşayan Demokrasi” ünitesinde yer verilmiştir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Araştırma sonucunda ortaokul 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının tümünde sürdürülebilir kalkınmanın çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlarına dair belirlenen çeşitli temalar ile ilgili içeriklerin olduğu ortaya konulmuştur. Millî Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan sosyal bilgiler ders kitaplarında bu boyutlar arasında en çok temaya dair içeriğin yer aldığı sosyal boyut iken en az temaya dair içeriğin yer aldığı çevresel boyut olduğu tespit edilmiştir. Sürdürülebilir kalkınmanın boyutları doğrultusunda incelenen sosyal bilgiler ders kitaplarında, sosyal boyuta dair belirlenen temaların tamamına yakınının yer almasına karşılık çevresel boyuta dair belirlenen temaların neredeyse yarısının ve genel olarak da çevrenin korunması, çevreye duyarlılığın kazandırılması ve çevre bilincinin kazandırılması gibi belirli temalara dair içeriklerin bulunduğunu söylemek mümkündür. Sınıf düzeylerinin boyutlar açısından ele alınması durumunda çevresel boyuta dair en fazla içeriğin 5. sınıf, sosyal boyuta dair en fazla içeriğin 6. sınıf ve ekonomik boyuta dair içeriğin en fazla 7. sınıf ders kitabında yer aldığını söylemek mümkündür. Alan yazında araştırmanın bu sonucunu destekleyen çalışmalar bulunmaktadır. Rawadieh ve Saleem (2022) tarafından gerçekleştirilen araştırmada sürdürülebilir kalkınma ile ilgili sosyal-kültür, bilgi-politika, ekonomi, çevre ve teknoloji şeklindeki beş alana dair belirlenen 140 kavram ile ilgili içeriklere sosyal bilgiler ders kitaplarında yer verildiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu temalar doğrultusunda en çok sosyal-kültür alanındaki kavramlara en az teknoloji ve bilgi-politika alanındaki kavramlara dair içeriklerin yer aldığı belirtilmiştir. Demir ve Atasoy (2019) tarafından gerçekleştirilen araştırmada da Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yer alan 51 kazanımın sosyal boyutla, 25 kazanımın ekonomik boyutla ve 7 kazanımın da çevresel boyutla ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ortaokul 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında sürdürülebilir kalkınmanın 2030 yılı hedefleri ile ilişkili içeriklerin sınırlı olduğu söylenebilir. Çünkü sürdürülebilir kalkınmanın çevresel, ekonomik ve sosyal boyutları ile ilgili belirlenen temalarda en az içeriğe veya hiç içeriğe sahip olmayan yoksullukla mücadele edilmesi, nitelikli eğitimin herkes için sağlanması, temiz suya erişimin sağlanması, sürdürülebilir şehir ve toplulukların oluşturulması gibi temalar sürdürülebilir kalkınmanın 2030 hedefleri arasındadır. Bu doğrultuda ortaokul 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında da sürdürülebilir kalkınmanın 2030 hedefleri doğrultusunda

belirlenen temalara dair içeriklerin yer verilmesinin önemli olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim, Yalçın (2022) tarafından gerçekleştirilen araştırmada Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda özel amaçların, kazanımların, beceri ve değerlerin 2030 yılı hedefleri ile uyumlu özelliklere sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sürdürülebilir kalkınmanın artan önemi doğrultusunda da öğretim programının içerik ve yapısal olarak sürdürülebilir kalkınma hedeflerine daha fazla yer verilme durumunun mümkün olabileceği de bu araştırmada ifade edilmiştir. 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinden biri olan iklim değişikliğinin önlenmesi ile ilgili sosyal bilgiler ders kitaplarında sınırlı düzeyde içeriğe yer verilmiştir. Verilen içeriklerde daha çok iklim değişikliğinin gerçekleşme nedeni üzerinde durulmuştur. Eryılmaz (2021) tarafından gerçekleştirilen araştırmada bu bulguları destekleyen sonuçlara ulaşılmıştır. Araştırma doğrultusunda küresel iklim değişikliği ile ilgili içeriğe 5 ve 7. sınıf ders kitaplarında yer verilirken 6. sınıf ders kitabında yer verilmediği sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmada küresel iklim değişikliğinin ekonomik, sosyal, siyasal ve psikolojik alanlarda oluşturabileceği etkileri düşünülerek sosyal bilgiler ders kitaplarında bu konular ile ilgili içeriklere yer verilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Sürdürülebilir kalkınma yaşamın birçok alanında devamlılığın sağlanmasında gerekli ve önemli bir kavramdır. Toplumda sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesinde de bireylerin gerekli olan bilgi, beceri ve değerlere sahip olması gerekmektedir. Sürdürülebilir kalkınma eğitiminin sağlanabileceği sosyal bilgiler dersi de toplumun ihtiyaçları doğrultusunda bireyler yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yer alan çoğu kazanımlar ile öğrenme çıktılarının, değerlerin ve becerilerin doğrudan veya dolaylı olarak sürdürülebilir kalkınma kavramı ile ilişkili olduğunu söylemek mümkündür. Araştırma kapsamında da sürdürülebilir kalkınmanın çevresel, ekonomik ve sosyal boyutları ile ilgili belirlenen temalar sosyal bilgilerin kazandırmayı amaçladığı empati, iletişim, iş birliği, sürdürülebilirlik okuryazarlığı, dijital okuryazarlık, finansal okuryazarlık, politik okuryazarlık ve medya okuryazarlığı becerileri ile doğrudan veya dolaylı olarak ilişkilidir. Belirlenen bu temalar sosyal bilgilerin kazandırmayı amaçladığı adalet, aile birliğine önem verme, çalışkanlık, duyarlılık, dürüstlük, özgürlük, saygı, sevgi, sorumluluk, tasarruf, vatanseverlik ve yardımseverlik değerleri ile de doğrudan veya dolaylı olarak ilişkilidir. Öğretim programı doğrultusunda hazırlanan sosyal bilgiler ders kitaplarında da sürdürülebilir kalkınmanın çevresel, ekonomik ve sosyal boyut temalarıyla ilişkili beceri ve değerler ile ilgili içerikler bulunmaktadır. Ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarında incelenen çevresel boyut ile ilgili iletişim, empati, iş birliği, dijital okuryazarlık, politik okuryazarlık, medya okuryazarlığı, çalışkanlık, duyarlılık, saygı, sevgi, sorumluluk, tasarruf, vatanseverlik ve yardımseverlik değer ve becerilerine dair; ekonomik boyut ile ilgili iletişim, iş birliği, dijital okuryazarlık, finansal okuryazarlık, politik okuryazarlık, medya okuryazarlığı, çalışkanlık, duyarlılık, dürüstlük, özgürlük, saygı, sorumluluk, tasarruf, vatanseverlik ve yardımseverlik değer ve becerilerine dair; sosyal boyut ile ilgili empati, iletişim, iş birliği, dijital okuryazarlık, politik okuryazarlık, medya okuryazarlığı, adalet, aile birliğine önem verme, çalışkanlık, duyarlılık, dürüstlük, özgürlük, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverlik değer ve becerilerine dair içeriklere yer verildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Bu doğrultuda ortaokul 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında sosyal bilgilerin kazandırmayı amaçladığı ve sürdürülebilir kalkınma ile ilişkili olan değer ve beceriler ile ilgili içeriklere en fazla sosyal boyutta en az çevresel boyutta yer verildiği görülmektedir. Sosyal boyut ile ilgili temaların en fazla yer aldığı 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı olduğundan beceri ve değerler ile ilgili içeriklerin en fazla 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında olduğunu ve çok çeşitli

olduğunu söylemek mümkündür. Alan yazında yer alan ders kitaplarında sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin değerleri ortaya koyan Rehan vd. (2022) tarafından gerçekleştirilen araştırmada, sosyal bilgiler ders kitaplarının değerler açısından incelenmesi doğrultusunda barış, adalet, çeşitlilik, bütünlük, iyi sağlık ve refah gibi birçok değer bulunduğuna belirtilmiştir. Bu doğrultuda sosyal bilgilerin sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesinde etkili olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca, Alelaimat ve Taha (2013) tarafından gerçekleştirilen araştırmada da sosyal bilgiler ders kitaplarının değerler açısından incelenmesi doğrultusunda en fazla içeriğe sahip olan değerlerin aidiyet ve sadakat değerleri olduğu ifade edilmiştir. Genel olarak da sırasıyla ekonomik değerlerin, toplumsal değerlerin ve hoşgörü değerinin sosyal bilgiler ders kitaplarında yer aldığı belirtilmiştir. Lilian (2022) tarafından gerçekleştirilen araştırmada ortaokul sosyal bilgiler öğretim programı sürdürülebilir kalkınmaya yer verilme durumu açısından incelenmiştir. Araştırma doğrultusunda sosyal bilgiler programının sürdürülebilir kalkınma değerlerine uygun olması ile vatandaş yetiştirilmesinde etkili olduğu ifade edilmiştir. Sürdürülebilir kalkınmanın bilgi, beceri, tutum ve değerlerinin sosyal bilgiler dersi ile öğretilbileceği de ifade edilmiştir.

Sürdürülebilir kalkınmanın hedeflerine ulaşabilmesinde sürdürülebilirlik kavramı önemlidir. Sürdürülebilir kalkınmanın çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlarıyla birlikte toplumda birçok alanda sürdürülebilirliğin gerçekleştirilmesi sürdürülebilir kalkınmanın da hedeflerine ulaşmasını sağlamaktadır. Bu doğrultuda bireylerin toplum içerisinde sürdürülebilirliği sağlayabilmelerinde sürdürülebilirlik bilincine sahip olmaları önem kazanmaktadır. Araştırma doğrultusunda ortaokul 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının sürdürülebilir kalkınma kavramı kapsamında gerçekleştirilen incelemelerde ders kitaplarının bireylere sürdürülebilirlik bilincini kazandırma konusunda geliştirilmesi gerektiği ifade edilebilir. Ders kitaplarında sürdürülebilirliğin doğrudan ele alındığı doğal kaynaklar, geri dönüşüm ve bazı üretim uygulamaları ile gerçekleştirilen üretim faaliyetleri konuları olmuştur. Bunun dışında sürdürülebilir kalkınmanın boyutları ile ilgili içeriklerin bulunduğu konularda sürdürülebilirlik kavramı dolaylı olarak ele alınmıştır. Özellikle sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutunda kültür ve diğer toplumsal konularda sürdürülebilirlik kavramının daha dolaylı olarak ele alındığı görülmektedir. Sürdürülebilirliğin doğrudan ele alındığı konular doğrultusunda bakıldığında daha çok sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutu ile ilişkili olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutu ile ilgili içeriğin daha fazla bulunduğu 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında sürdürülebilirlik bilincinin diğer ders kitaplarına göre daha açık ve doğrudan ele alındığı içeriklerin bulunduğunu söylemek mümkündür.

Sürdürülebilirlik kavramının bireylere kazandırılmasında ortaokul 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan etkinliklerin de sınırlı olduğu görülmektedir. Ders kitaplarında yer alan birçok konuda öğrencilerin konuyu daha iyi anlamaları amacıyla genel olarak açık uçlu sorulara başvurulmuştur. Sürdürülebilirlik bilincinin öğrencilere kazandırılmasında öğrencinin daha etkin ve aktif olması gerekmektedir. Bu doğrultuda öğrencilerin daha etkin olduğu proje çalışmalarına, araştırma sorularına ve açık uçlu sorulara ders kitaplarında sürdürülebilir kalkınma ile ilişkili olan konularda sınırlı düzeyde yer verilmiştir. Hatta 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında sürdürülebilir kalkınma ile ilişkili konuların çoğunda genel olarak açık uçlu sorulardan yararlanılmıştır. 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında ise sürdürülebilir kalkınma ile ilişkili konularda görsellerin ve etkinliklerin 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarına göre daha çeşitli olduğunu söylemek mümkün olsa da her konu için benzer etkinliklerin tekrar etmesi de sürdürülebilirlik bilincinin kazandırılmasında yeterli olmamaktadır. Bu doğrultuda sürdürülebilirlik bilincinin bireylere kazandırılmasında bireyi daha etkin kılma noktasında sosyal

bilgiler ders kitaplarının sınırlı içerik sunduğu görülmektedir. Alan yazında benzer sonuçlara ulaşan araştırmalar bulunmaktadır. Bayram ve Çengelci Köse (2022) tarafından gerçekleştirilen araştırmada sosyal bilgiler ders kitaplarının çevresel açıdan sürdürülebilirlik bilincine yer verme durumu incelenmiştir. Sosyal bilgiler ders kitaplarında sürdürülebilirlik bilincine yönelik içerik bulunsa da bu içeriğin sürdürülebilirlik bilincini kazandırmada yetersiz olduğu ifade edilmiştir. Demirezen ve Kaya (2022) tarafından gerçekleştirilen araştırmada sosyal bilgiler ve fen bilimleri ders kitapları çevre eğitimi çerçevesinde incelenmiştir. Çalışmada ders kitaplarında çevre ile ilgili konuların 5. sınıf ders kitaplarında daha çok örnekler ve görseller ile yer verildiği, 6 ve 7. sınıf ders kitaplarında ise araştırma soruları ve etkinlikler ile yer verildiği ifade edilmiştir. Bu doğrultuda sosyal bilgiler ve fen bilimleri ders kitaplarında çevre eğitime dair konularda öğrencilerin uygulamalı etkinliklere yönlendirilmesine dair içeriklere yer verilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Sürdürülebilir kalkınma günümüz şartlarında önemi oldukça artan bir kavram olmuştur. Öneminin bu kadar artması sürdürülebilir kalkınmanın eğitim faaliyetleri içerisinde de yer alması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Ortaokul 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının sürdürülebilir kalkınmanın boyutları açısından incelenmesi doğrultusunda elde edilen sonuçların sosyal bilgiler dersinde sürdürülebilir kalkınmanın önemini ortaya koymaktadır. Çevresel, ekonomik ve sosyal gibi birçok alanla ilişkili olan sürdürülebilir kalkınma kavramına dair eğitimin gerçekleştirilebilmesinde toplumun her alanıyla ilişkili olan sosyal bilgiler dersinin etkili olduğunu söylemek mümkündür. Bulut ve Çakmak (2018) tarafından gerçekleştirilen araştırmada sürdürülebilir kalkınma eğitimi ile ilgili uzmanlar ve öğretmenler ile ortaya konan perspektif doğrultusunda sürdürülebilir kalkınma eğitiminin gerekliliği ve önemi ifade edilmiştir. Azrak (2022) tarafından gerçekleştirilen araştırmada sosyal bilgiler öğretmenlerinin sürdürülebilir kalkınmaya dair farkındalık oluşturulmasında sosyal bilgiler dersinin etkili olduğunu ve öğrencilerin de sosyal bilgiler dersi ile sürdürülebilir kalkınmaya dair konuları öğrendikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bu doğrultuda sosyal bilgiler ders kitaplarının öğretim programı doğrultusunda sürdürülebilir kalkınmaya dair içerikler ile geliştirilmesi gerektiği söylenebilir.

Öneriler

Araştırmadan elde edilen sonuçlara dayalı olarak aşağıdaki uygulama ve araştırma önerileri sunulabilir:

- Sosyal bilgiler ders kitaplarında sürdürülebilir kalkınma ile ilgili konu ve içerikler ile etkinliklerin oranı arttırılarak çeşitlendirilebilir. Bu içerikler problem çözme çalışmaları, tartışma soruları, örnek olaylar, proje tabanlı etkinlikler, iş birliğine dayalı öğrenme, istasyon ve altı şapkalı düşünme teknikleri ile desteklenebilir.
- Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yer alan öğrenme alanları ile öğrenme çıktıları sürdürülebilir kalkınmanın boyutları ile ilişkilendirilebilir.
- Sosyal bilgilerde sürdürülebilir kalkınma eğitiminde etkili bir biçimde yararlanılabilecek uygulamalara ilişkin öğretmen ve öğrenci görüşleri alınabilir.
- Sosyal bilgilerde sürdürülebilir kalkınma eğitiminin beceri ve değer boyutunu ele alan araştırmalar gerçekleştirilebilir.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Bu çalışma, birinci yazarın ikinci yazar danışmanlığında tamamladığı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Çatışma Beyanı

Yazarlar arasında herhangi bir çatışma durumu yoktur.

KAYNAKÇA

- Acar, H. (2021). *Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarına Yönelik Sürdürülebilir Kalkınma Eğitimi Önerisi*. Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi.
- Akgül, U. (2010). Sürdürülebilir Kalkınma: Uygulamalı Antropolojinin Uygulama Alanı. *Antropoloji*, 24, 133-164. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/antropolojidergisi/issue/43247/525290>
- Akgül, F. A. (2020). *8. Sınıf Öğrencilerinin Sürdürülebilir Kalkınmaya Yönelik Farkındalık Düzeylerine Sosyobilimsel Konu Destekli Fen Öğretiminin Etkisi*. Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi.
- Aksu, C. (2011). *Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre*. Güney Ege Kalkınma Ajansı, 2011.
- Alelaimat, A. R. and Taha, K. (2013). Sustainable development and values education in the Jordanian social studies curriculum. *Education*, 134 (2), 135-153. <https://eric.ed.gov/?id=EJ1033590>
- Atmaca, A. C. (2018). *Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının Sürdürülebilir Kalkınma Farkındalıklarının Belirlenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Aydoğan, A. (2010). *Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sürdürülebilir Kalkınma Konusuyla İlgili Kazanımların Öğretime İlişkin Görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi. Niğde Üniversitesi.
- Azrak, Y. (2022). *Sosyal Bilgiler Dersinde Sürdürülebilir Kalkınma: Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin ve Ortaokul Öğrencilerinin Görüşleri*. Doktora Tezi. Anadolu Üniversitesi.
- Barron, L & Gauntler, E. (2002). *Model of Social Sustainability (Stage 1 Report)*. Housing and Sustainable Communities Indicators Project, Western Australian Council of Social Service (WACOSS), Perth, Australia.
- Bayram, F. Ö. ve Çengelci Köse, T. (2023). Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Sürdürülebilirlik Bilinci Açısından İncelenmesi. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (AUJEF)*, 7 (3), 500-531. <https://doi.org/10.34056/aujef.1201038>
- Biçer, R. (2021). *Öğretmen Eğitiminde Sürdürülebilir Kalkınma Eğitiminin Yeri ve Önemi*. Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi.
- Borg, C., Gericke, N., Höglund, H. O., Bergman, E. (2014). Subject- and experience-bound differences in teachers' conceptual understanding of sustainable development. *Environmental Education Research*, 20 (4), 526-551. <https://doi.org/10.1080/13504622.2013.833584>
- Bozlağan, R. (2010). Sürdürülebilir Gelişme Düşüncesinin Tarihsel Arka Planı. *Journal of Social Policy Conferences*, (50), 1011-1028. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusskd/issue/891/9943>
- Brudlandt Raporu (1987). Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future.

<https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future> adresinden 13/02/2024 tarihinde erişilmiştir.

- Bulut, B. ve Çakmak, Z. (2018). Sürdürülebilir Kalkınma Eğitimi ve Öğretim Programlarına Yansımaları. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 7 (4), 2680-2697.
- Demir, Y. ve Atasoy, E. (2018). 5.Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının (2017) Değerlendirilmesi. *Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31 (2), 753-780. <https://doi.org/10.19171/uefad.505647>
- Demirbaş, Ö. (2015). Öğretmen Adaylarının Sürdürülebilir Kalkınma Farkındalık Düzeyleri. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 31, 300-316. <https://doi.org/10.14781/mcd.09811>
- Demirezen, S. ve Kaya, E. (2022). Sosyal Bilgiler ve Fen Bilimleri Öğretim Programı ve Ders Kitaplarında Çevre Konuları. *Journal of Education and New Approaches*, 5 (2), 240-265. <https://doi.org/10.52974/jena.1200514>
- Dinç, E. ve Acun, A. (2017). Sosyal Bilgiler Dersinde Ekonomi ve Sürdürülebilir Kalkınma ile İlgili Konuların Öğretiminde Güncel Olayların Kullanımına İlişkin Öğretmen Görüşleri. *PAU Eğitim Fakültesi Dergisi*, 41(41), 29-46.
- Emrealp, S. (2005). Yerel Gündem 21, Türkiye’de Yerel Gündem 21 Programı Uygulamalarına Yönelik Kolaylaştırıcı Bilgiler (2. Baskı). İstanbul: IULA-EMME (UCLG-MEWA) Yayını. <https://doi.org/10.14783/maruoneri.686814>
- Eryılmaz, Ö. (2021). Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Küresel İklim Değişikliği Konusunun Yer Alma Durumu. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5 (4), 385-401. <https://doi.org/10.34056/aujef.926633>
- Gedik, F. (2020). Sosyal, Ekonomik ve Çevresel Boyutlarla Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Kalkınma. *Uluslararası Ekonomi Siyaset İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 3 (3), 196-215.
- Gökmen, A., Solak, K. ve Ekici, G. (2017). Sürdürülebilir Kalkınma İçin Eğitim: Öğretmen Adaylarının Tutumları İle İlişkili Olan Faktörler. *Kesit Akademi Dergisi*, 3 (12), 462-480.
- Gürlük, S. (2010). Sürdürülebilir Kalkınma Gelişmekte Olan Ülkelerde Uygulanabilir Mi?. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 5 (2), 85-99.
- Harris, J. M. (2003). Sustainability and Sustainable Development. *International Society for Ecological Economics*, 1, 1-12. https://www.researchgate.net/publication/237398200_Sustainability_and_Sustainable_Development adresinden 13/02/2024 tarihinde erişilmiştir.
- Hotinli, G., Eralp, S. S., Akpınar, P. ve Öztürk, E. A. (Edt. Güder, N., Çağlayan, A. Y.). (2013). *Türkiye’de Sürdürülebilir Kalkınma için Eğitim Mevcut Durum Raporu 2012*. Ankara: Bölgesel Çevre Merkezi (REC) Türkiye’ye.
- Karaca, S. (2021). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Gazi Kitabevi.
- Kardaş İşler, N. (2023). İlkokul Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ve Yenilenmiş Bloom Taksonomisi Kapsamında İncelenmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25 (2), 472-486. <https://doi.org/10.32709/akusosbil.1129679>

- Kaya, M. F. ve Tomal, N. (2011). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın Sürdürülebilir Kalkınma Eğitimi Açısından İncelenmesi. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 1 (2), 49-65. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ebader/issue/44649/554597>
- Kuzucu, C. (2018). *İlkokul 4.Sınıf İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi ile Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Temel İnsani Değerler Açısından Karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi. Niğde Ömer Halis Üniversitesi.
- Lilian, G. K. (2022). Education for Sustainable Development Pedagogy in Pre-Primary Social Studies Curriculum in Kenya: Review of Literature. *Journal La Edusci*, 3 (3), 69-80. <https://doi.org/10.37899/journallaedusci.v3i3.662>
- Littig, B., Griessler, E. (2005). Social Sustainability: A Catchword Between Political Pragmatism and Social Theory. *International Journal of Sustainable Development*, 8 (1-2), 65-79. [10.1504/IJSD.2005.007375](https://doi.org/10.1504/IJSD.2005.007375)
- Lucerne Declaration on Geographical Education for Sustainable Development, (2007). (Haubrich, Reinfried, Schleicher). *Geographiedidaktische Forschungen*, Volume 42, Reinfried, Schleicher, Rempfler (Editors). IGU Geographical Views on Education for Sustainable Development, Proceeding of Lucerne-Symposium, Switzerland, 243-250. <https://www.iau-hesd.net/sites/default/files/documents/lucernedeclaration> adresinden 13/02/2024 tarihinde erişilmiştir.
- McKenzie, S. (2004). *Social Sustainability: Towards Some Definitions*, Hawke Research Institute, Working Paper Series No. 27, University of South Australia.
- Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], (2018). *Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve ortaokul 4, 5, 6 ve 7. sınıflar)*. Ankara. <https://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=354> adresinden 10/02/2024 tarihinde erişilmiştir.
- Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], (2023). *Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve ortaokul 4, 5, 6 ve 7. sınıflar)*. Ankara. <https://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=1264> adresinden 13/02/2024 tarihinde erişilmiştir.
- Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], (2024). *Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı: Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli (İlkokul ve ortaokul 4, 5, 6 ve 7. sınıflar)*. Ankara. <https://tymm.meb.gov.tr/ogretim-programlari/sosyal-bilgiler-dersi> 10/01/2025 tarihinde erişilmiştir.
- Obro, S. (2021). The Internet and Quality Social Studies Education for Sustainable Development in Post-Covid-19: a Review. *Jurnal Penelitian dan Pengkajian Ilmu Pendidikan: e-Saintika*, 5 (1), 15-26. <http://dx.doi.org/10.36312/e-saintika.v5i1.425>
- Olayinka, O. T. (2020). Social studies students' knowledge, attitude and practice of concepts of sustainable development in Ondo City, Nigeria. *International Journal of Financial, Accounting, and Management*, 1 (4), 221-233. <https://doi.org/10.35912/ijfam.v1i4.153>
- Özgen, N. (2019). Sürdürülebilirlik kavramı ve kullanım alanları. N. Özgen ve M. Kahyaoğlu (Editörler), *Sürdürülebilir Kalkınma içinde* (s. 1-36). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Rawadieh, S. ve Saleem, D. (2022). The Extent to which Concepts of Sustainable Development are included in Social Studies Textbooks in Qatar. *Human and Social Sciences*, 49 (6), 346-357. <https://doi.org/10.35516/hum.v49i6.4033>

- Rehan, Q., Hayat, I. ve Farooq, D. A. N. (2022). Exploring Sustainable Development Goals and Moral Values in the Oxford Social Studies Textbooks for Primary Classes. *Academic Journal of Social Sciences (AJSS)*, 6 (4), 69-87. <http://dx.doi.org/10.54692/ajss.2022.06041848>
- Saraç, B. ve Alptekin, N. (2017). Türkiye’de İllerin Sürdürülebilir Kalkınma Göstergelerine Göre Değerlendirilmesi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 13 (1), 19-49. <https://doi.org/10.17130/ijmeh.20173126261>
- Shehata, S. M., Soliman, Y. A. ve Fawzy, W. (2023). Developing a Social Studies Curriculum for the Second Year of Middle School in Light of the Dimensions of Sustainable Development in Order to Develop Some Environmental Skills and Values. *Environmental Educational Sciences and Mass Communication*, 52 (5), 33-53. <https://dx.doi.org/10.21608/jes.2023.199120.1490>
- Sönmez, V., ve F. G. Alacapınar, F. (2019). *Örneklendirilmiş Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. (7. Baskı). Anı Yayıncılık.
- Stren, R. (2001). The Social Sustainability of Cities: Diversity and the Management of Change. *Canadian Public Policy*, 27 (3), 381. <http://dx.doi.org/10.2307/3552480>
- Şen, H., Kaya, A. ve Alpaslan, B. (2018). Sürdürülebilirlik Üzerine Tarihsel ve Güncel Bir Perspektif. *Ekonomik Yaklaşım Derneği*, 29 (107), 1-47. <http://dx.doi.org/10.5455/ey.39101>
- Tay, B. (2005). Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Öğrenme Stratejileri. *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6 (1), 209-225.
- Tuna, Y., Alata, S., Arslan, H. M., Baran, B. B. ve Duman, N. Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporu Türkiye (2010). Ankara: Başbakanlık, Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) Müsteşarlığı. <https://www.undp.org/tr/turkiye/publications/binyil-kalkinma-hedefleri-raporu-turkiye-2010> adresinden 13/02/2024 tarihinde erişilmiştir.
- Türer, B. (2010). *Fen Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Sürdürülebilir Kalkınma Farkındalıklarının Belirlenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi.
- Ullah, R. S. ve Ali, S. (2021). Education for Sustainable Development Incorporation through Social Studies Curriculum: A Phenomenological Approach. *Bulletin of Education and Research*, 43 (1), 201-218. <https://eric.ed.gov/?id=EJ1320816>
- Yalçın, A. (2022). 21. Yüzyılda Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri: Türkiye’de Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının Yapısal Olarak İncelenmesi. *Harran Maarif Dergisi*, 7 (1), 117-149. <https://doi.org/10.22596/hej.1103130>
- Yeni, O. (2014). Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Kalkınma: Bir Yazın Taraması. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16 (3), 181-208. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/gaziuibfd/issue/28309/300838>
- Yıldırım, O. ve Nuri, F. İ. (2018). Sustainable Development under the Historical Development Process. *Sustainable Development*, 23-25 January, 1-21.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2021). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. (12. Baskı). Seçkin Yayıncılık.

Yusuf, A., Daramola, D. S., Bello, M. B. ve Obafemi, K. E. (2015). Assessment of Kwara state social studies teachers of the adequacy of Upper Basic Social Studies Curriculum content for sustainable development in Nigeria. *Human and Social Studies*, 4 (2), 44-55. <http://dx.doi.org/10.1515/hssr-2015-0013>

EK-1 ÇEVRESEL BOYUT DOKÜMAN İNCELEME FORMU

Sürdürülebilir Kalkınmanın Çevresel Boyut Temaları	Var		Yok	Frekans
Çevrenin Korunması				
Doğal Kaynakların Korunması				
Biyolojik Kaynakların Korunması				
Ekolojik Dengenin Korunması				
Canlıların Korunması				
Kara ve Su Ekosistemlerinin Korunması				
Toprak Verimliliğinin Korunması				
Atmosferin Korunması				
Okyanus ve Denizlerin Korunması				
Çevrenin Korunması				
Çevrenin Sürdürülebilirliğinde Alınan Önlemler				
Ekosistemin Bozulmasının Engellenmesi				
Biyoçeşitlilik Kaybının Önlenmesi				
Çevre Sorunlarının Önlenmesi				
Küresel Isınmanın Önlenmesi				
İklim Değişikliğinin Önlenmesi				
Kuraklık ve Çölleşmenin Önlenmesi				
Çevre Kirliliğinin Önlenmesi				
Küresel Sorunların Önlenmesi				
Karbon Ayak İzinin Azaltılması				
Geri Dönüşümün Sağlanması				
Temiz Suya Erişimin Sağlanması				
Sürdürülebilir Tarımın Gerçekleştirilmesi				
Çevreye Verilen Etkilerin Belirlenmesi				
Doğal Afetlerin Çevreye Etkisinin Belirlenmesi				
Hızlı Nüfus Artışının Çevreye Etkisinin Belirlenmesi				
Yoğun Kentleşmenin Çevreye Etkisinin Belirlenmesi				
Kimyasallar ve Atıkların Çevreye Etkisinin Belirlenmesi				
Yenilenebilir ve Yenilenemez Enerji Kaynaklarının Çevreye Etkisinin Belirlenmesi				
Teknolojik Gelişmelerin Çevreye Etkisinin Belirlenmesi				
Çevreyle İlgili Sağlanan Kazanımlar				
Çevresel Sorumluluğun Kazandırılması				
Çevre Bilincinin Kazandırılması				
Çevreye Duyarlılığın Kazandırılması				

EK-2 EKONOMİK BOYUT DOKÜMAN İNCELEME FORMU

Sürdürülebilir Kalkınmanın Ekonomik Boyut Temaları	Var	Yok	Frekans
Doğal Kaynaklar ve Enerji Kaynakları			
Doğal ve Sınırlı Kaynakların Etkili Kullanımı			
Enerji Kaynaklarının Ekonomiye Etkisinin Belirlenmesi			
Ekonomiyle İlgili Faaliyetler			
Ekonomik Faaliyetlerin Gerçekleştirilmesi (Tarım, hayvancılık, ticaret, sanayi, turizm vb.)			
Üretim ve Tüketim Faaliyetlerinin Devamlılığının Sağlanması			
Mal ve Hizmet Sürekliliğinin Sağlanması			
Ticari Faaliyetlerin Devamlılığının Sağlanması			
Ekonomik Kalkınma ve Büyüme Hareketlerinin Gerçekleştirilmesi			
Tasarruf Edilmesinin Sağlanması			
Bilinçli Tüketiciliğin Sağlanması			
Sermayenin Korunması			
Küresel Ekonomik Ortaklıkların Kurulması			
İç ve Dış Borçların Yönetiminin Sağlanması			
Halkın Ekonomik Refahını Artırma			
Ekonomik Koşulların İyileştirilmesi			
Üretici İstihdamının Sağlanması			
Eşit Kaynak Dağılımının Sağlanması			
Ekonomiye Yönelik Gelişmelerin Desteklenmesi			
Ekonomik Gelişmelerin Gerçekleştirilmesi			
Buluşların Teşvikinin Sağlanması			
Sanayileşmenin Sağlanması			
Teknolojik Gelişmelerin Etkilerinin Belirlenmesi			

EK-3 SOSYAL BOYUT DOKÜMAN İNCELEME FORMU

Sürdürülebilir Kalkınmanın Sosyal Boyut Temaları	Var	Yok	Frekans
Bireylerin İhtiyaçlarının Karşılanması			
Temel İhtiyaçların Karşılanması (sağlık, eğitim, ulaşım, barınma, beslenme, giyinme, iletişim)			
Sağlık Hizmetlerinin Sağlanması			
Yaşam Kalitesinin Yükseltilmesi			
Yoksullukla Mücadele Edilmesi			
Nitelikli Eğitimin Herkes İçin Sağlanması			
Bireyler Arası Eşitliğin Sağlanması			
Toplumsal Eşitliğin Sağlanması			
Fırsat Eşitliğinin Sağlanması			
Hak Eşitliğinin Sağlanması			
Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanması			
Adaletin Sağlanması			
İnsan ve Çocuk Haklarının Devamlılığının Sağlanması			
Kültürel Sürdürülebilirliğin Sağlanması			
Kültürel Devamlılığın Sağlanması			
Kültürel Değerler ve Eserlerin Devamlılığının Sağlanması			
Kültürel Çeşitliliğin Korunması			
Kültürel Mirasın Korunması			
Toplumda Sürdürülebilirliğin Sağlanması			
Toplumsal Kimlik Kazandırılması			
Toplumsal Barışın ve Huzurun Sağlanması			
Toplumsal Sorunların Etkilerinin Belirlenmesi			
Göçlerin Etkilerinin Belirlenmesi			
Sosyal Dayanışmanın Sağlanması			
Sosyal Sorumluluğun Kazandırılması			
Siyasi Faaliyetlere Katılımın Sağlanması			
Teknolojik Gelişmelerin Etkilerinin Belirlenmesi			
Sürdürülebilir Şehir ve Toplulukların Oluşturulması			